

01535

V p-07

(Ref., matr.)

EX A

Dawkins

hospital

B 382/44

C 141

8

C. H. Sandén

0

11111

5

OM

DANVIKS DÅRHUS.

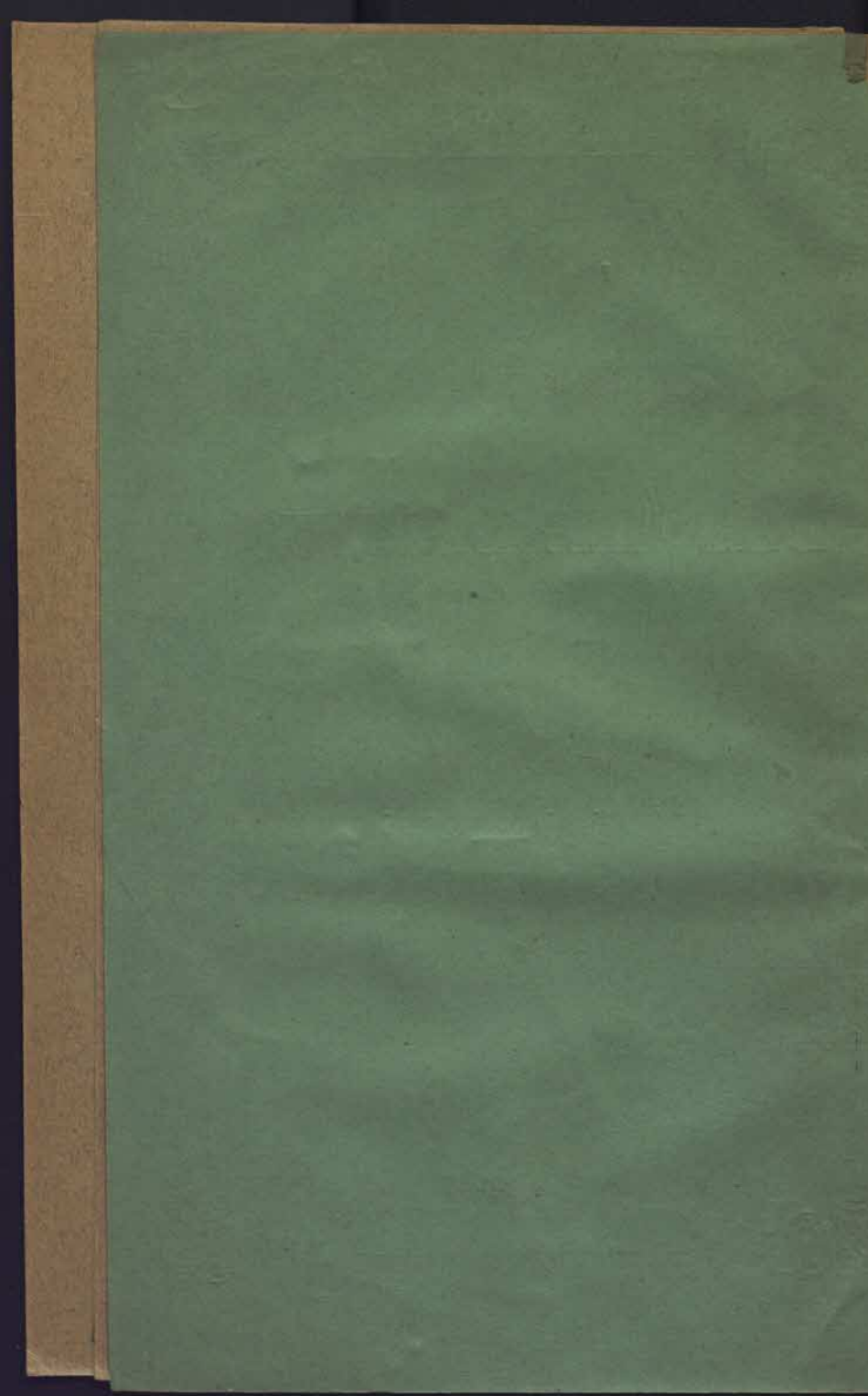
AF

D:r C. U. SONDÉN.

STOCKHOLM,

TRYCKT HOS JOH. BECKMAN, 1853.

DANVIKS DÅRHUS.

EN UPPFORDRAN

TILL

VEDERBÖRANDE

ATT

TIDSENLIGT REGLERA

VÅRDEN OM STOCKHOLMS SINNESSJUKE.

AF

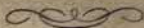
C. U. SONDÉN,

MED. DOCT.

ÖFV.-LÅK. VID DANVIKS HOSPITAL OCH DÅRHUS.

Vi höre ofta att man betalar ut stora
summor för att få de kloke galna. Nu
vore frågan att också en gång gifva ut några
tusen riksdaler för att få de galne — kloka.
Få se hur det går? D. A.

STOCKHOLM,

TRYCKT HOS JOH. BECKMAN; 1855.

JANUARS DÄRHUS

ANVÄRNINGEN

ANVÄRNINGEN

G. E. BONDÉN

1880

Till Vederbörande!

Jag skickar Er åtskilliga handlingar, hvilka jag uppriktigt önskar måtte uppmuntra Er till förökade ansträngningar för desse olycklige förkastades förbättring till kropp och själ. Det skall tillskynda mig den innerligaste tillfredsställelse att få höra från Er att någon plan blifvit påbörjad.

Så skref nyligen till mig en af de förtjenstfulle stiftarne af The Asylum for Idiots i London, T. B. King, Esq., hvilken år 1850 besökte Stockholm, bland annat gjorde sig väl underrättad om Danviks Dårhus, och jemväl här förvärfvade sig mången vän för sitt varma nit för sinnessvages vård.

Så skrifver äfven jag nu till Eder alle, som kunnen något uträtta för den goda sak jag här förordar.

Stockholm på 40 martyrs dag 1853.

Författaren.

III. Vederbörande!

Jag skickar Er det tillhållna handskräset, hvilka jag öf-
vrigt önskar tillika uppmärksamma Er till förhållande an-
ställningarna för dessa afskedade kyrkoständas förhåll-
ning till kyrkan och sål. Det skall tillräckligt nog
den inre och utre tillståndet att de hvar för sig
att någon som vill förstå.

De som vilja bli med en af de förstå-
luffe stiftarna af The. Assen för stiftet i London.
E. B. King, E. G. Wilson af 1850 hade stiftet
den, blott något mindre sig vil understått sin
Dankes Därbud, och jag vil för förståelse mig
gen som för sig som vil för förståelse mig.

De skrifver äro för en till för alle, som
innan något utöfna för den enda sak jag här för

ordet.

Stockholm af 30 Mars 1850.

F. O. S. S. S.

FÖRORD.

Visserligen vill det synas som skulle opinionen om nödvändigheten af ett nytt Hospital för Stockholms sinnessjuke redan vara stadgad; men då bristfälligheterna hos det som finnes längesedan äro insedda och jemväl offentligen, äfven af Regering och Ständer, erkända, och likväl flere försök att åvägbringa något bättre, det oaktadt hittills aflupit utan framgång, torde hvarje nytt försök i den vägen, till dess saken lyckats, tillräckligen vara på förhand rättfärdigadt af behovet och nödvändigheten. På sådan grund framlägges här för allmänheten en Beskrifning öfver Danviks Därhus, ej en fullständig, men en endast beräknad att visa dess olämplighet och otillräcklighet för sitt ändamål, hvarigenom man ansett sig på bästa sätt motivera behovet, samt hoppats att kraftigast och snarast kunna föranleda den behöfliga reformen. Ty, ehuru öfvertygad förf. är, att en romantiserad skildring af Därhusets mysterier hos mången kunnat framkalla långt mer deltagande för de vansinnige, och möjligen äfven en liffigare verksamhet för deras sak, och sålunda bäst befordra hans syfte, har han likväl måst afstå ifrån ett sådant försök, äfven om en litterär verksamhet

af detta slag icke hittills varit honom främmande, emedan hans ställning såsom Därhusets Läkare framförallt af honom kräfver rena, enkla och oförtydbara facta, och emedan endast sådana synas fullt värdiga de personer, hvilka denna uppmaning isynnerhet är tillegnad. Förf. har till och med sökt undvika att uppröra känslorna genom hjerta målningar af eländets olika skepnader. Han har blott lindrigt vidrört de ömmande omständigheter, hvilka kunna beveka till förbarmande för de olycklige; ty han är öfvertygad, att de sjelfmant skola framställa sig för hvarje ädelt sinne, som egnar sin allvarliga uppmärksamhet och omtanke åt detta ämne. Förf. tror att saken talar för sig sjelf. Beder därför här endast få behjerta en ting, för att sedan hufvudsakligen låta facta tala, nemligen att, då läge, omgifning, byggnad, inredning, organisation och administration äro goda och fullt ändamålsenliga, sjelfva Hospitalet är det verksammaste botemedlet för sinnessjuka, och att, detta förutan, föga kan uträttas med äfven den mest rationella, filantropiska och medicinska behandling.

Officiela omdömen om Danviks Dårhus.

Lokalens olämplighet hindrar den nu allmänt antagna kurativa methoden, så mycket den kan af lokala omständigheter motverkas — och Danviks Dårhus kan aldrig blifva, under närvarande förhållanden, en lämplig läkeanstalt för sinnessjuke.

Förfs svar på af Kongl. Seraph.-Ordens-Gillet framställda frågor om Dårhuset, i Maj 1834.

— Om man således bör erkänna de fördelar, som genom bemödande och omtanka tillkämpats Danviks Dårhus, kan likväl ingen, som närmare genomskådat detsamma, för sig dölja, huru den bästa vilja måste inskränka sig, i strid med ställets oförbätterliga lokal. Det är icke allenast byggnadsarten, icke en gång dess läge på en klippa — men det är omgifningen utom dess murar, med bergsklippor staplade på hvarandra, så att knappt en gångstig der kan ledas fram, som nekar allt utrymme till anläggningar för en friare sjukvård för sinnessvaga.

af Pontin. Utlåt. till Danviks Direktion i Mars 1837.

— Att Danviks Dårhus, i sitt nuvarande skick, ej uppfyller ändamålet af en kuranstalt för sinnessjuke, och att deråt å samma lokal ej kan gifvas den förbättring och utvidgning, som dertill skulle erfordras; yttra

Serskildte Comitterade i underd. Utlåt. den 19 Juni 1839.

— Att, i följd af lokala förhållanden, en fullständig kuranstalt icke kan vid Danviken tillvägbringas, och att Därhuset ännu lider af flere ofullkomligheter; yttrar sjelf

Danviks Direktion i underd. Utlåt. den 23 Oct. 1840.

— Enär en sådan Inrättning (en fullständig kuranstalt) är för hufvudstaden önskvärd och behöflig — vele Wi i nåder anbefalla Eder, vår Öfver-Ståthållare, att, vid sig yppande tillfälle att inköpa en dertill tjenlig lokal — till Oss inkomma med anmälan derom, etc. —

Kongl. Bref den 3 Maj 1843.

— Hvad Danviks Därhus angår, hvarom Utskottet, genom besök på stället, tagit närmare kännedom och dervid funnit denna Inrättnings ordnande till ett bättre skick vara af största behof påkalladt, etc.

Stats-Utskottets Utlåt. N:o 258, den 21 Juli 1851.

I.

Några grunddrag af Danviks-Dårhusets äldre historia, med kritiska anmärkningar.

Dock redan öppnas portarne —
Jag skådar nakne, fjättrade,
Och hör en röst ur hvalfven gälla:
Träd fram, att dine bröder se.
De Galne af LIDNER.

Stockholms äldsta sjukhus, Danviks Hospital, förtjente utan tvifvel sin egen historia. För mitt ändamål skulle den dock blifva alltför lång och för läsaren tröttande, hvarföre jag för närvarande måste afstå från ett dylikt företag, hänvisande till det lilla vi redan i den vägen ega, nemligen Tal, hvilka blifvit hållne inför Kongl. Vetenskaps-Akademien af Prof. A. J. Hagströmer år 1788, af Presidenten v. Schulzenheim år 1799, samt af Kongl. 4:ste Archiatern Ch. E. v. Weigel år 1820. Blott några hufvudpunkter deraf vill jag, för att sprida nödigt ljus i ämnet, med bifogande af några anmärkningar, vidröra.

Stockholms första och enda Hospital, eller som det då hette Helge-Andshus, grundades genom Konung Gustaf 1:s fundationsbref af år 1534, hvilket innehåller: »att efter ju visst är af Skriften att man de »fattiga, som sig icke hjelpa kunna, föda och uppe-

»hålla skall, derföre hafve Wi — — — samtyckt
 »att Gråbröderklostret i Wår stad Stockholm — —
 »må och skall hädanefter vara till ett Helge-Andshus,
 »der de sjuke och fattige menniskor uppehållas skola.»
 Och i ingressen till de för samma Hospital år 1533
 utfärdade Reglor heter det: »Efter det att Wi nu af
 »Guds nåd hafva lärt besinna genom Hans heliga ord
 »att Oss på Wårt Embetes vägnar bör såväl veta de
 »fattiges bästa som alla andras, der Oss är befallning
 »öfver gifven här i staden, och tvifla Wi intet att
 »Wår Gud och Skapare vorde det intet tagandes till
 »godo, om Wi allenast brukade Wår befallning de
 »helbregda till bistånd och låta fattige sjuke blifva,
 »de der dock mer hjelp behöfva, efter det de icke
 »kunna hjelpa sig sjelfva, derföre hafva Wi samtyckt»
 &c. &c.

Då man läser dessa den store Konungens instiftelseord, lærer man icke kunna undgå att finna, att de stödja sig på en djup religiös grund, som vill omfatta utan undantag alla fattige sjuka, de der hjelp behöfva, efter de icke kunna hjelpa sig sjelfva. Någon särskildt klass eller kathgori af sjuke omnämnes icke, och icke heller uteslutes någon. Nästan obegripligt synes det derföre, att man i våra dagar, då fråga uppstått om Dårhusets reorganisation eller skiljande från Hospitalet, ifrågasatt Danviks Hospitals skyldighet att till vård emottaga äfven Dårar, och jemväl velat finna ett bevis för detta påstående just i detta kungabref, derföre att vansinnige icke deri uttryckligen omnämnas. Det vill nästan synas som skulle man i vår tid verkligen tvekat, det Konung Gustaf icke gjorde, om vår Gud och Skapare vorde det intet tagandes till godo, om man allenast brukade

sin befallning de *kroppsligen* sjuke till bistånd och låte de *sinnessjuka* blifva.

Snarare kan man väl finna ett bevis derpå, att vansinnige äfven varit vid Stiftelsen afsedde, i den omständigheten, att de på den tiden icke gerna kunnat uteslutas, emedan man då ännu icke *någorstüdes* påtänkt särskilda förvaringshus eller hospitaler för vansinnige, och deruti, att desse ända intill år 1822 hos oss allmänneligen blifvit vårdade, jemte andra sjuke, å Lazaretterna och Fattighusen.

Utan våldförande af det Kongl. Brevets oinskränkta ordalydelse kan man således icke bortresonera Danviks Hospitals pligt, att till vård emottaga såväl fattige sinnessjuka som andra fattiga sjuke, de der icke kunna hjälpa sig sjelfva.

Och skulle något tvifvel ännu återstå om denna Hospitalets skyldighet *i äldsta tider*, så lærer väl detta blifvit helt och hållet undanröjdt, om icke redan vid anläggandet af det gamla Därhuset, åtminstone genom Konung Gustaf H:s gäfva af 5000 R:dr B:co den 19 Augusti 1785, »att användas till inköp af »en egendom vid Danviken till en Därhus-Inrättning, »som så länge saknats i hufvudstaden i det skick en »sådan anstalt synes oundgängligen fordra»; om hvilken handling också en i Därhusets kyrkosal uppsatt stentafla med guldbokstäfver bärer vittne i följande inskrift:

FRIKOSTIG GIFMILDHET
 HOS SVEA RIKES STORE KONUNG
 GUSTAF III.
 RÅDIGT NIT
 HOS
 STOCKHOLMS STADS ÄLSKADE STYRESMAN,
 FRIHERRE
 CARL SPARRE,
 BEREDDE
 UNDER DETTA TAK
 EN LYCKLIG FRISTAD
 FÖR
 OLYCKLIGE MEDBORGARE.
 ———
 POLITIE-BORGMÄSTAREN
 JOHAN INDEBETOU
 HELGADE STENEN
 ÅT
 MINNET AF HÄNDELSEN
 MDCCLXXXV.

När Danviks-Direktion i sin skriftvexling med
 K. Seraph.-Ordens-Gillet, hvaröfver vi nedanför skola
 närmare redogöra, i stället för att visa, att man af
 Danviks Hospital fordrade mer än det kunde och
 borde prestera, företog sig att söka bevisa, att
 Hospitalet icke hade skyldighet att vårda sinnessjuka,
 hade motiveringen bort utgå från helt andra grunder
 än Konung Gustaf I:s fundationsbref, och hade då
 kunnat blifva sann och fullt bindande; men blef
 nu, såsom vi sett, förmodeligen emedan man såg
 blott med den kortsynta ekonomens och icke med
 den vidtskådande filantropens öga, en absurd advo-
 catur, som man, kan tänka, ansåg så förboldt juri-
 disk rätt, att den moraliska rättvisan icke ens skulle

kunna någonting invända deremot. Jag har redan visat, att Danviks Hospital åligger skyldigheten att taga vård om sinnessjuka, och detta just egentligen af juridiskt skäl, emedan det kungabref, som utgör sjelfva stiftelse-dokumentet, utan beting pålagt Hospitalet en allmän skyldighet att vårda fattige sjuka, de der icke kunna hjälpa sig sjelfve. Jag skall nu med några ord framvisa de grunder, på hvilka Danviks Direktion kunnat stödja sitt rättvisa anspråk att vårda befriad från vården om de vansinnige. De ligga ganska nära och äro oafvisliga, nemligen:

1:o. Emedan det icke blifvit Hospitalet ålagdt, och icke kan detsamma åläggas, att till vård emottaga ett *obegränsadt antal* underhållstagare; och dessas antal, genom det af Polis-myndigheten pålagda tvång att utan vägran nödgas emottaga alla vansinnige, hvilka dit remitteras, mer och mer ökats och skall ökas så, att Hospitalet, derest samma förhållande skulle få fortfara, i framtiden slutligen skulle blifva förvandladt till endast ett Dårhus, och sålunda, då det kunde emottaga blott jemförelsevis få andra hjälpbehöfvande fattighjon, till stor del förlora sin ursprungliga bestämelse.

2:o. Emedan de vansinniges vård, hvilken vid Hospitalets stiftelse ej var någon annan än andra fattige hjälplöses, d. v. s. *fattigvård*, i sednare tider, genom Läkekunstens framsteg och Statens öfvertagande af tillsynen öfver denna vård, blifvit förbytt till en *offentlig sjukvård* med helt andra och vidsträcktare förbindelser än dem man ställer till fattigvården; hvadan Danviks Hospital, som icke eger erforderliga tillgångar för anläggande af ett Kurhospital, dess rikliga utredning och kostsamma förvaltning, icke

kan åläggas en ny förbindelse, som både öfverstiger dess ursprungliga bestämmelse och dess krafter.

Följden af en sådan bevisning hade blifvit, att Direktionen uppträdt med en öfvertygande och bevekande framställning om statens pligt att mellankomma med sin hjälp; och hade Direktionen sålunda gjort sig till en *förespråkare* för de vansiunniges bättre behandling och vård, då Direktionen nu deremot, såsom den tog saken, *råkade i en alldeles falsk ställning* till frågan, hvarigenom den allt hittills synes hafva motarbetat hvarje förslag till reform och sitt eget intresse.

Huru svårt man haft att åstadkomma ett, om jag så får säga, oblandadt Hospital för sinnessjuka, bevisas deraf, att äfven det s. k. nya Dårhuset upptog veneriske sjuke och varnartade ända till år 1843, då de derifrån afskiljdes. Det är således, strängt taget, endast från denna tid som Stockholm kan sägas hafva egt ett Hospital för Sinnessjuka. Huruvida det gjort sig förtjent af detta namn, eller snarare af det i dagligt tal vanliga, Dårhus, skall af det följande visa sig.

Det af Konung Gustaf I sålunda, år 1534, stiftade första Hospital låg ursprungligen på Gråmunke- (nu Riddar)holmen, och förflyttades derifrån, år 1554, till Danviken, der det sedan dess oafbrutet fortverkat den värnadsbjudande tiden af 300 år. Om vansiunnige derstädes blifvit från början intagne vete vi icke, dock har det mer sannolikhet för sig, än att det icke skedt. Vi känne ej heller hvilket år det gamla Dårhuset af träd (eller egentligen flere trädkojor, som tid efter annan uppstodo på Danviks-berget) der blef anlagdt. Men det vete vi, att redan 1663, således för omkring 200 år sedan, antalet dårar der utgjorde 7; år 1706: 49, år 1709: 13, men efter pestens

härjningar 1744 nedsjönk till blott 5; 1744: 24, 1748: 30, 1756: 50 och 1779: 80. Hagströmer skrifver år 1788, samma år det nya (nuvarande) Dårhuset invigdes, om det äldre: »Sedan det gamla Dårhuset redan flere år varit så bofälligt, att ingen reparation egt rum, och tillika så trångt och illa inrättadt, att man snarare kan anse det för den fasiligaste arrest, tjenlig att skapa dårar, än för ett anlagdt Dårhus; hafva väl Vederbörande tänkt på en ny byggnad till detta behof, men brist på medel att bestrida sådane omkostnader har alltid hindrat.» Jag har hört personer tänka och säga precis detsamma om närvarande Dårhus, och i allmänhet taget hafva de säkerligen rätt, ehuru det också är onekligt, att detsamma i alla afseenden står högt öfver det äldre, såväl i afseende på byggnadens soliditet, helsosamhet och rymlighet, som hela den inre vårdens beskaffenhet; och likväl är nuvarande Dårhus vid 65 års ålder, såsom en annan kronans tjänsteman, redan fullmoget för afsked ur tjensten.

Nuvarande Dårhusbyggnaden kom nemligen så till stånd på hösten 1788, att hela den gamla dårhuspersonalen då blef dit öfverflyttad. Några rader i Hagströmers Tal antyda redan, ehuru skrifne under inflytelsen af mycken belåtenhet med det nya, i största sammandrag såväl Dårhusets enda egentliga företrede, en skön utsigt åt staden och Djurgårdsparken, som ock dess väsendtligaste brister, att ligga i en bergsskrefva, att bestå af flere i en sluten fyrkant sammanförda byggnader och innehålla ej mindre än 7 serskilta våningar; olägenheter, som vi längre ned skola närmare taga i betraktande. Hagströmers beskrifning på sjelfva lägenheten är nemligen denna: »Denna nya Dårhusbyggnad är anlagd på en bergs-

slutning nedåt Saltsjön mot nordvesten, bestående af 3 hus och 2:ne dermed sammanbyggda flyglar; innehåller 7 våningar, fördelade i flere sorter rum; och sin belåtenhet, hvilken ock måste varit sann, efter hvad han sett och erfarit af det gamla Hospitalets elände, (hvarom man nu endast kan göra sig en föreställning, om man tänker sig en mängd dårar inneslutne i kyssen, lika båsen i ett boskapsstall, en eller två i hvarje, med intet annat amöblemang än halm på golvet) uttrycker han således: »Hvad tillfredsställelse och invärtes vållust för dem, genom hvilkas frikostighet eller möda denna barmhertighets-inrättning nu blifvit stadgad och så bekvämlig gjord för de usligaste och olyckligaste bland menniskor, som här skola herbergeras.»

Enligt v. Weigels Tal, år 1820, erhöll det nya Dårhuset dock först efter 1809 års statshvåfning »det förbättrade skick, som det nu eger», och hade redan då, sedan obehörige personer blifvit derifrån afskildje, »41 i fullkomligt godt stånd varande förvaringsrum, tillräckligt rymliga, att 86 sjuke deruti kunna emottagas». Rummenas antal har sedan dess förblifvit detsamma, under det personalen småningom ökats, så att den under de sednaste 20 åren aldrig understigit 100, men väl uppgått till 130 och merändels utgjort 115—120, änskönt ett à två tiotal stillsamma patienter städse blifvit undanflyttade till det s. k. Hospitalet.

Huru välbelåten äfven v. Weigel fann sig med nuvarande Dårhuset, uttalar han, efter att hafva lemnat beskrifning derpå, sålunda: »Sådant är för det närvarande tillståndet å Danviks Dårhus och derigenom, enligt min tanka, behovet af en väl organiserad Kur-anstalt för vansinnige, i hufvudstaden, full-

komligt uppfyllt»; ja, han går så långt i förtjusning, att han förordar samma Dårhus såsom ett tjenligt »mönster» för de nu först föreslagna Central-hospitalerne, och jag fruktar att man verkligen också blott alltför noga följt denna mönster-anstalts förebild vid organiserandet af dessa, kort derefter grundlagda Hospitaler.

Om vi nu efter ett 60- eller 30-tal af år icke kunna instämma i sådana loford, utan fast mera finna så rika anledningar till missnöje med hvad som är, att vi måste påyrka stora och genomgripande reformer, får man icke derföre anse våra anmärkningar såsom tadel emot personerna, utan blott som en framställning af tidens ståndpunkt och bildningsgrad uti ifrågavarande ämne. När Hagströmer skref sitt tal, fanns ännu i hela Europa ingen anstalt för vansinnige, som förtjente namn af Kur-anstalt, endast mer eller mindre usla förvarings-anstalter, och den särskildta läkekonst, som befattar sig med botande af sinnessjukdomar, och kallas Psychiatri, fanns ännu knappt till namnet; ty ehuruval man i alla tider gjort enstaka försök att genom medicinsk eller moralisk behandling återställa vansinnige, så är dock Psychiatrien, såsom en sjelfständig vetenskapsgren, en dotter af nittonde århundradet. Derföre torde ock ännu 30 år sednare, då v. Weigel skref i samma ämne, mycket af det beröm han tilldelat Danviks Dårhus, åtminstone i jemförelse med hvad som varit, kunna anses varit förtjent, men ändock öfverdrifvet, då man icke behöft gå längre än till Danmark, för att vid *Bidstrupsgaard* finna en anstalt, som var Danviks Dårhus i alla hänseenden vida öfverlägsen.

Det var samtidigt med den första Franska revolutionen som det lyckades Fransmannen Pinel att, afven genom ett slags revolution, införa ett nytt system i vansinniges behandling, och såmedelst också grundlägga Psychiatrien. — Det är egentligen först under de 3 à 4 sednaste decennierna som planmessigt uttänkta Kur-anstalter för vansinnige hafva blifvit ett viktigt föremål för regeringarnes, kommunernes och de lärdes serskilda uppmärksamhet och verksamhet. Men också hafva under de 30 sednaste åren med en nästan otrolig hastighet en stor mängd af de skönaste anstalter allestädes uppväxt, så att intet land och knappt någon stad af första ordningen numera finnes i Europa, som icke tillegnat sig välsignelsen af dylika goda anstalter. Exempelvis torde här vara tillräckligt att anföra, att man skulle kunna ensamt för Tyskland namngifva 24 helt och hållet privata anstalter för personer af förmögnare klassen, och 57 offentliga s. k. »Irrenanstalten», d. v. s. ensamt till vansinniges behandling egnade Hospitaler*), utom de 33 som äro med andra sjukhus eller barmhertighets-inrättningar sammanbundne. Att man i Danmark, midt under kriget 1848, snart sagdt under fiendens kanoner, företog sig att på Jutland anlägga en stor och skön anstalt, som längesedan är i full verksamhet, och att man i Bröderriket Norrige håller på att i trakten af

*) Af hvilka 20 blifvit under de sednaste 10 åren anlagde, och bland dessa *Eichberg*, i hertigdömet Nassau, för 150 sjuke, med en kostnad af 400,000 flor. (lokal 10,000, vattenledning 30,000); *Halle* för 313 sjuke; *Illenau*, för 414, med en kostnad af 600,000 flor., och en tjenstepersonal af 100 personer; *Wien*, för 400 sjuke, med en kostnad af 800,000 flor. för byggnad och 200,000 flor. till inredning, samt 60,000 kvadratfamnars areal till gårdar och jordbruk.

Christiania, vid det sköna Goustad, uppföra en dylik i en ganska stor skala *). Sålunda har verkligen de vansinniges behandling under de sednare åren i alla hänseenden så fullkomnats, att mången Inrättning, som för 30 år sedan måste betraktas som god, för närvarande synes oefterrettlig. Af sådant skäl får man ej undra, hvarken att v. Weigel år 1820 egnat Danviks Dårhus beröm, ej heller att detsamma år 1853 befinnes så sjunket i värde och betydelse, såsom vi i det följande skola söka visa, att det nu mera är för ändamålet alldeles odugligt. Men huru behöflig än en reform för Danviks Dårhus nu må vara, får man dock icke förgäta att vitsorda allt det oberäkneliga goda Danviks Hospital under tidernas längd tillskyndat Stockholms stad, dels såsom barmhertighetsanstalt för dårar och ett dubbelt så stort antal kroppsligen sjuke, lytte och orkeslöse, dels derigenom att man på Hospitalen tid efter annan inympat andra stiftelser. Sålunda har der under en mängd år funnits ett veneriskt sjukhus, ett militärsjukhus och ett barnhus. Derföre kan man väl sanningsenligt påstå, oaktadt de partiella brister som förefinnas, och hvilka nu egentligen låta hårdt känna sig vid Dårhuset, att Danviks Hospital, af alla barmhertighetsanstalter i Stockholm, varit den mest välgörande, och på detta factum vågar jag grunda den säkra förhoppning, att Stockholms kommuner välvilligt och kraftigt skola antaga sig Dårhusets ömmande angelägenhet, och skynda att förhjelpa det i ett skick, som anstår samballet, så att det

*) Norrmännen hafva i detta, liksom i åtskilligt annat, ilat oss förbi, i det de vetat att förskaffa sig äfven en »Lov om Sindsyges Behandling og Forpleining», af Kongl. Maj:ts stadfäst i Malmö d. 17 Augusti 1848.

blifver i stånd att väl uppfylla en sådan anstalts ädla syfte, att åt samfundet och familjerna återskänka hundratals nyttiga medlemmar, hvilka nu, i brist på fullt andamålsenlig vård, måste förgås i vansinne och kroppsligt elände.

II.

*Danviks Dårhus,
betraktadt såsom Kur-anstalt för sinnessjuka.*

Det Obetydliga är till, derföre
Att ej det Stora fins, och det Förvända
Får välde derför att det Sanna saknas.

TEGNER.

För att hvarken behöfva infalla i en onödig vidlyftighet eller göra mig skyldig till en ofullständighet, hvarigenom syftet att klarligen belysa behovet skulle i någon mån åsidosättas, skall jag steg för steg ledsaga den benägne läsaren, som jag ock härmed uppmanar att på stället kontrollera mina uppgifter, genom Danviks Dårhus, under vägen påvisande blott sådana brister, hvilka kunna anses väsendtligen hinderliga eller rent af menliga för de sjukas förbättrande eller fullkomliga återställande till helsan och förnuftets rätta bruk.

A. *Lüget.*

Danviks Dårhus ligger på nordvestra stranden af Sickla ö jemte Saltsjön, som utgör dess nordliga gräns, under det att det i tre väderstreck omslutes och bortgömmes af ett högt berg, så att det, med hänseende till dalsänkningens ringa omfång, med fullt skäl kan sägas ligga i en bergsskrefva. At sjusidan är utsigten skön, såväl åt staden som motliggande stranden, hvilken utgöres af K. Djurgården; från de öf-

riga sidorna inskränkes och hämmas den af berget. Hela arealen inom stängseln utgör omkring 16,000 kvadratalnar, eller $1\frac{1}{2}$ tunnland, hvaraf vid pass 5000 q. a. upptagas af byggnader. Af de 4 gårdar som finnas är den s. k. Sjögården obegagnelig som promenadplats, dels för sitt läge, dels ock isynnerhet derföre, att den behöfs för ekonomien, köket, tvätten, badhuset, o. s. v.; likaledes vaktmästarens trädgård, som är en liten täppa på sjelfva bergsslutningen, likaledes ock den s. k. stora eller öfre gården, emedan den utgör entréen*) för dem som besöka Inrättningen, och således blott sparsamt kan begagnas för några få fridsamma och anständiga patienter. Återstår alltså blott tvenne s. k. promenader, eller, rättare sagdt, gårdar. En för män, 1250 qv. a., och en för kvinnor, 2300 qv. a., eller $\frac{1}{4}$ tunnland användbart gårdsrum. Och om Under-Läkarens trädgård kunde för patienter användas, vunnas $\frac{1}{2}$ tunnland odlad jord, den enda som finnes på stället att tillgå.

Fördelar af detta läge äro:

a) *En skön utsigt*, hvilken dock endast kommer en del af invånarne till godo, då de äro i sina rum, men intet då de äro på gårdarne, hvilka omgifvas af 7 alnars höga plank.

b) *Läget vid sjön*, som medför bekvämlighet för transporter, tvätt, o. s. v.

Olagenheter äro:

a) *Att byggnaden ligger åt sjösidan öppen för den hos oss kallaste vind, nordan, och föga får njuta*

*) Entréen är egen i sitt slag. Då man från vägen kommer in genom stora porten på gården, har man midt för sig ett afträde, samt jemte och straxt nedanför detsamma en brunn, hvarur dricksvatten hämtas.

af solens och de mildare vindarnes välgörande inflytande.

b) Att syra från alla sidor af berget tärer sig under byggnaden och underhåller en ständig kallfuktighet i de nederst belägna rummen, hvilka också snarare äro kallare än boningsrum för människor, då de tillika aldrig äro tillgängliga för solen, knappast för vädervexling.

c) Att tvenne gårdar äro alldeles otillräcklige för en personal af 120 människor, hvilka såväl behöfva skiljas i flere klasser, alltefter deras olika tillstånd.

d) Att tillfälle helt och hållet saknas till ett af de verksammaste botemedel för sinnessjuka, nemligen trädgårds- och landtbruk. En liten trädgård finnes väl utom planket, som under sommaren kan gifva sysselsättning för 3 à 4 arbetare, och hvilken man velat förvandla till promenader eller gårdar, men som den dertill är alldeles oanvändbar, emedan den består af 4 trappformiga terrasser med 5 à 7 ålnars höga stenmurar till bröstvärn, har den blifvit upplåten till Läkaren på stället.

e) Att gårdarne, som merändels hela sommaren hålla sig fuktiga, och således ofta alldeles icke kunna begagnas, alltid äro ohelsosamma för sjuke, hvilka för det mesta älska att ligga på gräsplatsen. Den för qvinnor har några träd, den för män intet, och liknar för öfrigt, genom sitt öppna lider, förunderligen gården vid ett krogställe på landet.

Slutsats. Häraf synes, att Danviks Dårhus saknar 2:ne de mest magtpåliggande vilkoren för en god kuranstalt, nemligen sundt och beqvämt läge, samt godt utrymme för kroppsrörelse och arbete i fria luften. Alldeles öfverflödigt skulle det vara att ytter-

ligare motivera behovet af ett sundare läge, emedan en och hvar det förutan sjelf lätt inser, att ett sjukhus icke bör läggas på en osund plats. Deremot torde jag ur de psychiske läkarnes erfarenhet böra upplysa, att kroppsrörelse och frisk luft samt arbete uti och njutning af en skön natur befunnits till den grad nyttiga och viktiga för botande af hjernans och nervsystemets sjukdomar samt sinnessjukdomar, att alla läkare, ehuru skiljaktiga deras åsikter om behandlingssättet i öfrigt må vara, utan ett enda undantag öfverensstämmande yrka derpå såsom ett det första och nödvändigaste grundvilkoret för en lycklig behandling, och att till följe häraf man vid alla nyare Hospitalers anläggande i första rummet afsett icke blott ett i allmänhet helsosamt läge, men ock en skön och fri natur samt godt utrymme för promenader, gårdar, trädgårds- och åkerbruk. Så, t. ex., sysselsätts vid det stora Hospitalet Bicêtre, nära Paris, flere hundra sinnessjuka med jordbruket vid närliggande, till Hospitalet inköpta landtegendom, St Anne; alla andra exempel att förtiga.

B. *Byggnaden.*

Om denna är ej mera godt att säga än om läget. Bristerna äro också för det mesta af sådan beskaffenhet, att de blott behöfva uppräknas för att påkalla något bättre. Vidlyftiga motiver har åtminstone jag ansett obehöfliga.

Byggnaden af sten, ursprungligen bestämd till saltmagasin, hvarföre man vid dess anläggning hvarken behöfde frukta för bergens grannskap eller bekymra sig om närmaste omgifningarnes bekvämlighet och skönhet, ligger på en starkt sluttande bergsklippa,

och är så egen till sin konstruktion, att jag ansett bäst, för att söka göra min beskrifning begriplig, att bifoga såväl plan- som profil-teckningar. Men som dessa äro af min egen hand, och jag hvarken är architect eller artist, bör jag erinra, att de ej göra anspråk på matematisk noggrannhet eller skönhet, men blott afse att åskådliggöra föremålen. Profilen är tagen af den sida som vetter åt staden, dels emedan denna är den mest fördelaktiga till utseendet, dels emedan läget häraf bäst faller i ögonen. Endast situations-chartan är uppgjord efter en af herr Hoffstedt utförd större dylik.

Dårhuset är en rectangulär fyrkant, 63 alnar lång och 41 alnar bred, med breddsidorna vettande åt bergshöjden och Saltsjön, samt på midten itudelad genom en tvärbyggnad, hvarigenom sålunda bildas tvenne inre små gårdsrum, af hvilka det ena, som är något större än det andra, utgör en skroflig sluttande bergsklippa. Det har ej mindre än 7 våningar, dock icke så att förstå, som skulle dessa alla ligga lodrätt öfver hvarandra, utan tillhöra de 5 nedre våningarna den nedre åt sjösidan belägna delen af huset, och 3 den öfre, åt motsatta eller bergssidan belägna delen, så att blott en våning, nemligen den 5:te, går genom hela husets längd. Redan denna korta beskrifning, jemte en blick på plancherna, ådagalägger byggnadens högst olämpliga och obeqväma beskaffenhet för en sjukvård som, framför andra, erfordrar säkerhet, bekvämlighet, enkelhet, lätt tillgänglighet och öfverskådlighet.

Fördel: Att huset är af en viss soliditet. Detta är obestriddligen en fördel, men hvilken icke serskilt intresserar ett Hospital mer än andra byggnader. Dessutom är denna soliditet redan så betydligt undergräfd, att det för dess vidmagthållande säkerligen

skulle erfordras en ganska betydlig reparation. För min del tror jag icke att någon sakkunnig skall i denna byggnad, betraktad såsom kuranstalt för sinnessjuka, kunna upptäcka någon god eller oklanderlig egenskap. Deremot finnas många och stora, grundväsentliga brister, hvilka vi nu skola framhålla.

Olägenheter: Alla dessa olägenheter hafva en gemensam rot, byggnadens hopträngda form på minsta möjliga areal samt de många våningarne. Här af följer

a) att de sjuke, i stället för att så mycket som ske kan aflägsnas från hvarandra, så att de icke måtte oro och skada hvarandra, här, snart sagdt, så nära som möjligt sammänpackas, hvaraf också händer, att, när blott en eller två rasande och bullersamma patienter finnas i huset, hela personalen deraf störes, så nätter som dagar; och att vidmakthållandet af ordning, lugn, snygghet och sundhet alltid är svårt, ofta till viss grad omöjligt;

b) att vädervexlingen uti vissa rum, och isynnerhet uti de inåt de inre små gårdsrummen belägna corridorerne, hvilka, synnerligen vintertiden, utgöra en stor del patienters samlingsrum om dagen, är i allmänhet ofullständig, och i den nedersta cellvåningen ytterst otillräcklig;

c) att solljuset icke får fritt tillträde, alldenstund den sydliga sidan af huset, der endast några få patienter bo, ligger så upphöjd öfver det öfriga af byggnaden, att den större delen af dagen undanskymmer det för minst $\frac{1}{8}$ af sjukpersonalen. Härtill bidrager naturligtvis också det höga berget ofvanför åt södra sidan. Endast morgonsolen kommer qvinnosidan, och endast aftonsolen manssidan till godo; men middagssolen belyser hufvudsakligen endast tjensteperso-

nalens boningar. Till de 8 nedersta cellerna framtränger knappt någon solstråle;

d) att all afdelning af de sjuke i serskilda klasser, som i en anstalt af detta slag är af så stor vikt och trängande nödvändighet, såsom att qvinnor äro fullständigt skiljde från män, stormande, osnygga och epileptiske, från de öfrige i strängt afskiljda lokaler, att icke tala om de mindre viktiga fördelningarne efter de sjukas stånd, sjukdomarnes art, o. s. v.; ja all sådan klassification blifver i ett hus af denna beskaffenhet ofullständig och bristfällig. Så, t. ex., bebo visserligen män och qvinnor hvardera sin halfdel af huset, och äro på sina vederbörliga rum ej i beröring med hvarandra, men så snart de sätta foten utom corridoren är förstugan och utgången gemensam; och i öfversta våningen äro mansrummen på intet sätt afstängda från qvinnorummen, utan kommunikationen fri och obehindrad; kommer således an på att kunna utsöka de mest pålitliga att bebo dessa rum; och likväl, hvem vill väl borga för hvad som kan hända med en sådan personal under sådana förhållanden? Utgången till de s. k. promenaderna är också gemensam, så att männerna, hvilkas gård ligger utanför qvinnornas, måste passera genom den sistnämnde för att komma till sin; och som båda gårdarne blott genom ett enkelt plank äro åtskiljda, så finner man ljusligen, att separationen i fria luften är än sämre besörjd än inom hus, der de sjuke åtminstone icke kunna genom stenväggarne så ofreda hvarandra med plumpheter, skällsord, buller och bråk. Att ett sådant arrangement ej är egnadt att lugna sinnet, stilla passionerna, och upplysa förståndet, är solklart. Här är också lika litet att tänka på de botliges och convalescenternas afsöndring ifrån de obotlige; och be-

höfver man väl påpeka det olyckliga i ett dylikt förhållande. Oaktadt alla ansträngningar att förebygga olägenheterna af dessa bristande separationer, skall man dock här städse i hufvudsakligaste mån misslyckas;

e) Douchen ligger i första våningen eller på nedersta botten, badrummen en trappa upp jemte allmänna köket, hvaraf en ganska stor och ofta vådlig olägenhet uppstår, i det att sjuke, för att få bad eller douche, måste transporteras utför flere, ibland 5—6 trappor, eller ock badkar samt vatten med såar upp-bäras lika många trappor upp, hvarvid man tillika har att passera 8 à 10 dörrar samt genom corridorrerna, der patienterna till stor del tillbringa sin dag. Detta gör att bad mindre ofta än som borde ske kunna begagnas, ty dels förmår betjeningen icke verkställa en sådan erforderlig vattenuppföring, dels är risken att bära sjuke en sådan väg till badet ofta större, än att den kan vågas;

f) Att samma besvärligheter möta vid serveringen af måltiderna och all annan betjening, städning, skurning, renhållning, halmombyte i sängarna, m. m. T. ex. allmänna matsalen ligger i 3:dje våningen, fribrödernas matsal i den 6:te; hvadan vid måltidsstunden uppkommer en folkvandring uppåt och en nedåt, hvarjemte denna servering ytterligare derigenom försvåras, att många sjuke måste spisa på sina rum. Huru högst mödosam uppässningen här är, tillfölje af denna mängd trappor, brutna gångar och låsta dörrar, kan lätt inses. Den viktigaste olägenheten häraf är dock otvifvelaktigt den, att den så nödiga, ständiga tillsynen (öfver de sjuke) af betjeningen blir ofullkomlig och ojemn;

g) I afseende på nödig uppsigt och bevakning öfver de sjuke förekommer nemligen en annan olägenhet af synnerlig betydhet, och som här är svårare att afhjelpa än man vid första tanka härpå torde vara benägen att tro, nemligen att hela tjänstepersonalen, vaktmästaren, sjuksköterskan, pigor och drängar, äro logerade i 5:te våningen nedifrån, eller, som är detsamma, på nedra botten ifrån öfra gården, och utom corridorerne, och således helt och hållet afskiljde ifrån de sjukas närmare grannskap. I väl inrättade Hospitaler har man så tillställt, att vid hvarje corridor eller afdelning en eller flere väktare äro boende så, att de ega obehindrad öfversigt öfver sin anförtrorda krets, och ändock i sina rum äro fredade och hafva en lätt kommunikation med yttre omgifningen. Här låter sådant på intet annat sätt sig verkställa, än att väktaren skulle bebo en af corridorens celler, derifrån han ingen öfversigt kan ega, och der han tillika ingen fred kan få, så att jag skulle högeligen betvifla ändamålsenligheten af ett sådant försök, som sannolikt äfven skulle hafva till följd att tjänsterna blefvo obesatta, eller åtminstone att Dårhuset skulle finna ännu större svårighet än nu att erhålla godt och dugligt tjänstefolk;

h) Att hvarken ventilations-, uppvärmnings- eller latrin-appareilen motsvarar i ändamålsenlighet nutidens billigaste fordringar för ett allmänt sjukhus;

i) Att de nedre rummen ständigt äro fuktiga, så att golfven angripas af svamp, sängar och väggar af mögel genom den bergsyra, som höst och vår i stora bäckar strömmar, men annars ständigt tärer sig fram under huset, och som oupphörligt utbreder sig öfver den bergssluttning, som bildar de inre gårdarne,

samt afdunstar och såmedelst underhåller en ständigt fuktig och kylig sumpluft, som äfven meddelar sig åt de högre belägna corridorerna och rummen;

j) Att de så kallade *Sjukrummen*, 2 för män, 1 för qvinnor, i hvilka sådana pat. placeras, hvilka äro af febrar och andra vanliga kroppsliga sjukdomar angripne, ligga i sjelfva centraldelen af den fyrkantiga byggnaden och tillfölje deraf mest sakna luftombyte och solljus, och sålunda äro föga helsosamma och för ändamålet alldeles olämplige;

k) Att utrymmet, genom det småningom tilltagande antalet af sinnessjuka, blifvit alldeles otillräckligt. Vid dess öppnande, år 1788, ansågs Dårhuset nemligen bekvämligen kunna inrymma 86 sjuka, och detta öfverensstämmer temligen nära med den beräkning jag gjort öfver samtliga boningsrummens kubikinnehåll af luft, 55,930 kubikfot, enligt hvilken beräkning, nemligen af 80 personer, hvarje erhåller ett quantum af nära 700 kubikfot luft, eller med andra ord, hvarje sjuk bebor ett rum något mindre än $4\frac{1}{2}$ alnar i alla dimensioner (höjd, bredd, längd), hvilket i allmänhet torde vara tillräckligt, der nödig väderexling besörjes.

När nu under de sednare åren sjukantalet å Dårhuset merändels utgjort 120, någon gång stigit till 130, under det att derjemte omkring 15—20 stillsamma och oförargliga sjuka städse varit på det s. k. Hospitalet afördade, och verkliga sjuknummern således uppgått ända till 150 sinnessjuka, eller nära blifvit fördubbladt, så är klart, att en förderflig trängsel med ty åtföljande osundhet och öfriga olägenheter måste uppstå, och att Stockholms stad följaktligen snart måste vara betänkt på beredande af utrymme för sine

till antalet ständigt tillväxande olyckliga sinnessjuka, såvida man ej vill obevekligen offra dem åt ett säkert förderf.

Fördelar man samma utrymme, hvilket nu finnes lika som vid Inrättningens början, på nuvarande personal, 120 eller 130 sjuke, så får hvarje person $\frac{1}{3}$ eller ännu mindre rum än som anses nödigt och helsosamt, eller blott 466 eller 430 kubikfot luft, d. ä. ett rum af omkring $3\frac{1}{2}$ alm i alla dimensioner. Och då är hvarenda plats upptagen. Men som menniskor svårligen skulle kunna länge uthärda uti en sådan trängsel, har man blifvit nödsakad att tidtals till sofrum äfven upplåta arbetssalarna och kyrkosalen, isynnerhet som man å ett dylikt sjukhus, der så mycken osnygghet och våldsamma utbrott förekomma, är tvungen att hålla ett par tre rum i sender lediga, dels för rengöring och reparationer, dels ock för emottagande af kommande sjuke, då knappt någon vecka går förbi att icke någon ny tillkommer. Men nämnde salar äro bestämde för arbeten eller recreation, hvadan dessa så väsendtliga vilkor för sinnessjukes behandling, äfven om de vore långt bättre organiserade än som här är händelsen, skulle till betydlig del inskränkas, om icke alldeles tillintetgöras. Genom en sådan trängsel uppstå följaktligen oordningar, arbetet försummas eller förfelas, och personalens helse lider serdeles under den kallare årstiden.

Utrymmet å Dårhuset borde fördenskull, om alla sinnessjuka der skulle kunna intagas och väl vårdas, ökas med minst 60—70 sängplatser, d. v. s. nära fördubblas. Men att tänka på en tillbyggnad af detta redan så obehärliga och i allo skadliga hus, samt på denna osunda och otillgängliga plats, vore rent af en

galenskap och en skandal. Det återstår följaktligen för Stockholms stad ingen annan utväg än att se sig om efter en passande, sund och vacker lokal, och att der uppföra en planmessig, ändamålsenlig byggnad.

C. *Organisationen och Administrationen.*

Här skola vi i några korta punkter vidröra de viktigaste vid Danviks Dårhus befintliga brister i afseende på Inrättningens bestämmelse och vård, inredning och inre lif. Ty om önskönt man i flere af dessa punkter torde kunna skilja mellan det, som beror af den ursprungliga organisationen i allmänhet, och det, som möjligen kan tillskrifvas den tid efter annan ombytta förvaltningspersonalen och dess underlydande, så äro de dock som oftast och i allt så sammanflätade med hvarandra, att ett sådant serskiljande icke utan svårighet kan ske, och är detta synnerligen här händelsen:

1:o emedan för hela riket saknas en tillfredsställande Förordning, eller, såsom man i andra länder bättre benämmer det, Lag, rörande sinnessjukes behandling;

2:o emedan Danviks Dårhus serskilt saknar ett utförligt Reglemente, som stadgar dess verksamhet och gifver det lif *);

3:o emedan den af Kongl. Maj:t för Danviks Direktion utfärdade nådiga Instruktion föga stadgar

*) Sant är att der finnes en Ordningsstadga, och att denna för sin tid, och jemväl för Dårhusets närvarande beskaffenhet ännu är ganska god. Men ingalunda gör den tillfyllest för samtidens större fordringar, och är utomdessa, snart sagt, nästan en tom form, då den, uti den väsentligaste punkten, *Arbete*, nästan saknar allt innehåll och lif.

rörande de sjuke och Dårhuset sjelf, men hufvudsakligen blott reglementerar förvaltningen af Hospitalets egendomar och ekonomi. Då det utom dess icke är min åsigt af saken, att den eller den personen, den eller den myndigheten kan eller bör uppbara skulden för förhandenvarande brister, och min redan uttalade afsigt endast är att framlägga sådana fakta, hvilka tala för nödvändigheten af en bättre vård för våra sinnessjuka, torde jag icke mycket fela deri, att jag under denna gemensamma öfverskrift upptager flere olikartade ämnen. Någon torde väl tycka, att mycket kunnat förbigås af det här nedanför anförda, hvilket icke nödvändigt sammanhänger med lokalens ohjelpighet, utan mera beror af förvaltningen, och således borde äfven vid närvarande Dårhus kunna rättas eller förbättras; för min del har jag dock ansett mig pliktig att framvisa alla sådana brister, hvilka äro af väsentligt inflytande på en sådan anstalts välgörande verksamhet.

4. Inrättningens bestämmelse.

Då man vet, att Danviks samtelige Vålgörenhetsanstalter, Hospitalet, Dårhuset och Enkhuset, alltid blifvit betraktade som *en Fattigförsörjningsanstalt* för ålderstigne, af obotliga sjukdomar vansöre, blinde, lytte och vansinnige; då man vet, att detta betraktelsesätt med den envishet blifvit fasthållet, att, då fråga om en ny anstalt för hufvudstadens sinnessjuka för några år sedan uppstod, dåvarande Direktion ännu, till och med inför thronen, dref den satsen, att Dårhuset var en, Hospitalet otillbörligen pålagd börda, hvarifrån det borde befrias, kan man utan svårighet inse, att *Dårhuset* icke heller kan vara annat än en *fattigförsörjningsanstalt*, och att hela dess organisation,

utredning och verksamhet måste vara lämpad efter ett sådant behof. Derföre har icke heller sedan dess grundläggande någon sådan förändring i dess organisation skett, som syftat på att höja det utöfver nämnde bestämmelse, eller till, hvad det borde vara, en kuranstalt för sinnessjuka, såsom t. ex. K. Seraph.-Lazarettet är för kroppsligen sjuka, utan har det snarare, allt intill våra dagar, blifvit med en viss omiskännerlig styfmoderlighet behandlad. Medgifves dock gerna, att det under närvarande ofördelaktiga lokala förhållanden icke kunnat vara serdeles annorlunda, ty Därhusets läge och byggnadens obehäflighet framsätta, i sanning, såsom redan blifvit visadt, så öfvervinnerliga hinder för åstadkommande af något bättre här på stället, att den mest nitiska vilja måste rygga tillbaka för omöjligheterna; åtminstone måste jag för min del öppet bekänna, att häri ligger orsaken hvarföre jag ideligen påyrkat något nytt, och hvarföre jag kanske mindre än jag bordt, arbetat på det närvarande Därhusets upphjelpande till något bättre. — Mycket skulle dock onekligen äfven här genom en sundare organisation kunnat uträttas till förbättrande af de sjukes tillstånd. En öfverallt spord erfarenhet är det ändock, att intet hospital för sinnessjuka, som stått i samband med en fattigvårdsanstalt, någonsin kunnat höja sig till högre rang bland kuranstalter.

Återstår således, att i stället för ett fattigförsörjningshus skänka Stockholms stad en kuranstalt, d. ä. ett hospital, hvars uppgift är, att genom alla kända medel söka till helse och förnuft återställa sinnessjuka.

Men det är en redan allmänt erkänd princip, i de länder, välförståendes, der denna angelägenhet hunnit någon större fullkomlighet, »att det icke är nog, att man gifver hospitalerne en efter vetenskapens och menniskokärlekens fordringar lämpad utstyrsel och

inredning, utan att de vansinniges hela ställning och dåreväsendets förhållande till staten äfven bör ordnas i öfverensstämmelse med denna institutions egendommiga principer», d. v. s., att de sinnessjukes vård bör göras till en statsangelägenhet. Det är hvarken rätt eller nyttigt att denna sjukvård göres till en kommunalangelägenhet ensamt, så att den helt och hållet beror af en mindre menighets godtycke eller af dess större eller mindre penningetillgångar. Statens allmänna och högre syften böra göra sig fullt gällande, såväl vid grundläggningen, som i styrelsen och den framtida utvecklingen af denna angelägenhet. Ty när man noga öfverväger, finner man ofelbarligen, att omsorgen för de sinnessjuke är statens naturliga förpliktelse, dels derföre att de vansinniges antal synbarligen tillvexer steg för steg med civilisationen, och de vansinnige således böra betraktas såsom olyckliga offer för ett af statens högsta systemål, dels derföre att staten kan åstadkomma och bära de nödiga omkostnaderna, dels ock isynerhet derföre, att staten ensam kan förläna det lagliga skydd, samt garantera den trygghet och det bestånd, hvilka äro lika nödiga och viktiga för samhället, som för familjen och den sjuke.

Sannolikt ligger derföre grunden dertill, att flere försök att för hufvudstaden åvägabringa ett nytt Hospital hittills misslyckats, ytterst deruti, att staten ännu icke kommit till klart medvetande af sitt intresse och sina skyldigheter i detta afseende, och icke, som sig bordt, ännu åtagit sig denna angelägenhet, hvilket är skarpt inlysande deraf, att vi sakne en allmän, nöjaktigt omfattande och god lagstiftning rörande vården om sinnessjuke. Vi finna således att, i afseende på bestämmelsen, *Dårhuset är: Ett Fattigförsörjningshus; men borde vara: Ett Kur-hospital.*

2. *Läkarens ställning.*

Då Läkaren, enligt sakens natur, onekligen är den viktigaste personen vid styrelsen af ett sjukhus, så är Läkarens ställning vid Danviks Dårhus äfven ett slående bevis på huru föga man ännu i våra dagar kommit till klarhet i begreppet om Hospitalets ändamål, eller, med andra ord, huru föga man tänkt på Dårhusets organiserande till hvad det förnämligast borde vara, kuranstalt. Ännu, d. 19 Augusti 1845, då Kongl. Maj:ts nåd. instruktion för Danviks Direktion och tjenstemän utfärdades, fann man icke nödigt att tilldela Inrättningens Öfver-läkare magt och myndighet såsom förste styresman *) på stället, hvarför utan likväl, som man lätt bör kunna inse, kursyftet och de sjukes bästa i allmänhet, hvilket väl obestriddigen är Inrättningens förnämsta och egentliga bestämelse, icke kan blifva hufvudsak.

Läkarens ställning är här, om ej subordinerad, koordinerad; hans verkningskrets inskränkt och bunden, och hans aflöning, om man, såsom det borde vara, skulle göra anspråk på hela hans förmåga, alldeles otillräcklig **). Huru föga Läkarens åtgärder, vare sig rent medicinska eller humana, under närvarande lokala och organiska förhållanden förmå uträtta,

*) Vid de nyaste större Hospitalerna är Öfver-läkaren merändels chef eller förste styresman på stället. I sådan egenskap är han ansvarig redogörare för hela förvaltningen, såväl den administrativa som den medicinska, och benämnes i England och Amerika Superintendent, i Tyskland Director, dirigirender Arzt, Vorsteher, o. s. v.

***) Författaren hade 20 år tjenstgjort såsom Öfver-läkare vid Danviks Hospital för en årlig lön af 450 R:dr, då han, år 1851, på derom gjord ansökan, med Kongl. Maj:ts nåd. bifall, beviljades en personell löneförhöjning af 150 R:dr.

torde knappt behöfva påpekas; ty nästan allt hvad han skulle påräkna såsom hjälpmedel, förutom apotheket, som alltid stått honom öppet att efter godfinnande anlita, har antingen alldeles saknats eller endast förefunnits i så ofullkomligt skick, att det varit utan serdeles kraft och verkan. Skada att medicamenter i dessa sjukdomars behandling blott äro bisaker, upplyst och ständig tillsyn, god ordning och sysselsättning hufvudsak. Hvad här Läkarens verksamhets skildt angår, så är dock intet tvifvel, att om Hospitalet kunde taga den uteslutande i anspråk, skulle det redan blott deraf vinna mycken förkofran.

De öfriga svårigheter hvarmed Läkaren har att kämpa skola i följande punkter på hvar sitt ställe anföras. Man finner emellertid häraf att

Läkaren här är en *practicus currens*, utan nödig myndighet, utan nog vidsträckta åligganden, och deremot svarande rättigheter, och således utan erforderligt inflytande till de sjukes fromma;

Då han borde vara husets hufvud och styresman, med skyldighet att utan afbrott af främmande intressen ensamt sysselsätta sig med Hospitalet och de sjuke; hvilken sysla också fullt opp tager en mans hela krafter och förmåga i anspråk.

3. *Patienternes sysselsättning.*

a) *Arbeten.* Ibland de verksammaste medel att återställa sinnessjuka — om ej det första af alla — är sysselsättning, använd i så vidsträckt mån, som den kan göras gagnande för de sjukes tillfrisknande. Vid Danviks Dårhus finnes intet annat ordnad arbete än *drefplockning*. I öfrigt sysselsätts visserligen åtskillige med husets syslor, såsom män att bära proviant, ved och vatten, qvinnor att sy nya och laga gamla

kläder, biträda i köken, vid tvätten, med skurning och dylikt; men att detta för en personal af 120 människor blir otillräckligt, inser en och hvar. Icke heller är den der drefplockningen något så serdeles uppfri-skande arbete, att det skulle göra tillfyllest för alla, men ganska lämpligt är det för de mest inskränkta och slöa, för fånarne. Blott några få kunna erhålla ett för dem helsosamt arbete i Under-läkarens lilla trädgård. På andra hospitaler sysselsättas en mängd karlar med åkerbruk och hvarjehanda handverk, och de flesta qvinnor med trädgårdsarbeten, samt, jemväl på ett par hospitaler hos oss, med att spinna, väfva och tillverka linne och kläder till hospitalets behof, och någon gång derutöfver.

Här sakne vi verkstäder och materialier för arbeten, undervisning i religion, konster, vetenskaper och slöjder *) inomhus; och, det första bland alla läkemedel, trädgårdsarbete eller jordbruk utomhus.

b) *Nöjen och förströelser*; hvilka icke heller vid ett dylikt hospital få lemnas obegagnade, emedan de, väl använda, högst verksamt bidra till kuren. Hårtill hörer, kanske i första rummet, *promenad* i en skön natur.

Vi hafva blott en liten, med täta, höga plank omgifven, föga inbjudande gård för hvarje kön; ingen park, ingen lockande, fredad och stängd omgifning.

Ville man förskaffa en sjuk någon vederqvickelse genom musik eller läsning, så fanns ej tillgång och

*) På åtskilliga bättre hospitaler har man en väl ordnad undervisning; isynnerhet förtjena *skolorna* för fånige barn samhällets och människovännens uppmärksamhet, då de visat sig kunna af de på naturgåfvor mest vanlottade göra användbare och duglige arbetare. Hos oss äro alla dessa från vaggan till grafven vigde åt det djupaste elände.

medel dertill, om icke Läkaren möjligen kunde skapa någon utväg för tillfället.

Några allmänna, gemensamma förlustelser, såsom små utfarter i grannskapet, föreläsningar, förevisningar, musiktillställningar och dylikt, hafva här aldrig ifrågakommit, med undantag af dans en eller två gånger om året, och någon gång en festlig måltid, bekostad af kunglig nåd vid högtidliga, men naturligtvis sällan återkommande tillfällen. Såsom en stor sällsamhet här på stället, bör dock tacksamligen nämnas, att en af Direktionens ledamöter gaf åt hela hospitalet en festlig dag med anledning af H. Maj:ts Konungens tillfrisknande innevarande år. Belöningar och uppmuntringsmedel äro föga försökta, derföre att med arbeten är så illa ställt, att sådana sällan kunna ifrågakomma. Det enda, som kunde hänföras hit, är den utdelning af tobak och snus, som med Direktionens tillåtelse får ske till dem, som älska desse retmedel.

Ordning och regelmässighet är en dylik anstalts grundlag, dess lif och häfstång. Men huru åstadkomma någon kraftig tillämpning deraf, der, hvarest intet reelt innehåll för *tidens indelning*, sysselsättning och vederqvickelser, finnes att tillita.

En olycka för Danviken är ock att de högt uppsatte, samt andra ansedde och upplyste personer, så ytterst sällan hedra och gagna Därhuset med besök. Om några sådane infinna sig, så äro de merändels utläningar, för hvilka man med förödmjukelse och blygsel måste visa *huru ett hospital icke bör se ut*.

Likväl har Därhuset under de sednaste åren haft att föga sig öfver besök af Rikets Ständers Revisorer och Stats-Utskottets Ledamöter, samt under innevarande år af H. K. H. Prins Oscar.

En föga nyttig, men dock temmeligen allmän förströelse förskaffas deremot våra dårhusbjon, serdeles sommartiden, då om söndagarne en mängd råde nyfikne infinna sig för att begapa och förlusta sig åt de olyckliges besynnerligheter. Skulle Läkaren vilja helt och hållet förhindra detta oskick, så kan han det blott ofullständigt, då bland hopen vanligen befinner sig en eller annan anhörig till någon patient, som alltid anser sig ega anspråk på fritt tillträde. Och han utsätter sig för klander, om han för den sjukes bästa, för möjligheten att få honom frisk, anser nödigt att för någon tid förvägra anhörige eller bekanta att besöka honom; om än han undgår att midt i synen anklagas för hårdhet, och på ryggen beskyllas eller misstänkas för misshandling af sådane oförståndige, hvilka icke sjelfve ega någon erfarenhet, så att de kunna inse nyttan och nödvändigheten af en sådan åtgärd, ej heller låta sig derom genom några skäl öfvertygas.

4. *Betjeningens antal och beskaffenhet.*

Vi hafva nyss af ett i Sv. Tidn. infördt bref från Prof. Huss, under hans vistelse utomlands, sett, att man på bättre dylika anstalter beräknar en vaktare för 16—12, ända till endast 6 sjuke. Men hvad Prof. Huss ej brytt sig om att nämna, emedan han ansett det af sjelfva benämningen *vaktare* begripligt, är, att dessa vaktare hafva ingenting annat att besörja, än de dem anförtrorde sjukes tillsyn och vård.

Hela den betjening vid Danviks Därhus, som står i något närmare förhållande till de sjuke, ehuru nu dubbelt så talrik som för 12 eller 15 år sedan, utgöres af en vaktmästare, en föreständerska, en sjuk-

sköterska, 4 pigor och 4 drängar*); dessa sistnämnde med rätta så benämnde, emedan de måste bestrida upppassning, städning, eldning, matens utdelning, eller med ett ord alla i huset förefallande göromål, och således finna föga tid öfrig att gagna såsom väktare. Men som äfven vaktmästaren, föreständerskan och sjuksköterskan hafva egna andra åligganden än de sjukens närmaste och stundliga tillsyn, och hela tjänstepersonalens verksamhet således är delad mellan flere slags omsorger, så är klart, att ingen af dessa fullt motsvarar, hvad man på kurhospitaller förstår med väktare, och hvilka utgöra Läkarens kraftigaste stöd och biträde vid behandlingen.

Under sådana omständigheter kan man således icke rimligtvis begära, att vår till antalet redan otillräckliga tjänstepersonal, skulle besitta erforderliga egenheter såsom väktare, eller förmåga att göra dem gällande.

5. *Olika sjukens afskiljande från hvarandra.*

Jag vill icke här tala om de sjukens afskiljande i vissa klasser, osnygge, stormande, stilla, o. s. v.; det kan nemligen endast ske fullkomligt uti väl och för ändamålet inrättade kurhospitaller. Ämnet är dessutom redan vidrördt då fråga var om byggnaden. Jag skall derföre nu blott framställa ett par upplysande praktiska exempel. Ville Läkaren afskilja en stormande och vild, så att han ej måtte uppröra och förvärra de öfrige genom sitt oljud och skrik, så kunde

*) Vid anstalten Illenau i Baden, med 414 sjuke, voro 1852 öfver 100 personer anställda, såsom Läkare, Ekonom, Prester och öfrig betjening, och bland dessa voro 70 använde såsom väktare. Prof. Huss anmärker med skäl, att detta är för mycket, men också, att för mycket är i detta hänseende bättre än för litet.

det blott ofullständigt ske, i anseende till byggnadens trängsel och personalens talrikhet. Ville man förskaffa en sjuk af bättre klassen, eller af ömtålig beskaffenhet, ett enskildt rum, så var sådant ofta, af samma skäl, ogörligt. Ville man separera en grof brottsling, en fästningsfånge, korrektionist, en barnamörderska, o. s. v., från närmare beröring med de öfrige, kunde det ej heller af samma skäl ske med all önskelig fullständighet, isynnerhet sedan brottslingen börjat tillfriskna och behöfver mera frihet, kroppsrörelse och arbete, och således måste lemna sin cell.

Hvad hjälper väl här börd, uppfostran, vanor och dygd? Hvad en oförvållad olycka? Ingenting serskildt är vidtaget med afseende på stånd och bildningsgrad. Friherrinnan, den i sin ungdom för skönhet och qvickhet firade damen får, då de förnåma vännerna icke vidare fråga efter henne, här hålla till godo med den bekvämlighet, den beklädnad och kost som man ansett lämplig för fattighjonet, fabriksarbeterskan, korrektionisten, och kan anse det för en henne bevisad synnerlig uppmärksamhet, om hon kan undgå att med dylika inneslutas i samma cell. Psychiske Läkaren känner för väl människan för att sätta ett conventionelt värde på stånd- eller rangskillnad. — Men om första vilkoret för framgången af en sinnessjuks behandling är, att den sjuke i allo bemötes och vårdas efter graden af dess bildning och i enlighet med dess vanor, så måste äfven han, om han vill lyckas, till en viss grad böja sig för conveniensens lagar. Eller är det väl tänkbart att en grof, trång säng, en dito stol af träd, en grå vadmalskolt, en lärftsnattmössa och ett par tofflor, äfvensom gröt med litet smör till souper 7 dagar i veckan kan tillfredsställa och med sitt öde försona den, som varit van

vid bättre; änskönt detsamma verkligen förnöjer den, som förut ofta måst umbära äfven det nödvändigaste? Hvad båta väl de vänligaste, de trösterikaste ord, det mest belevade handlingssätt, då allt yttre, som omgifver, jäfvar ordets sanning, nedslår hvarje gnista till förtroende, och således nedstörtar den olycklige i än djupare förtviflan och bitterhet?

Vi hafva i afseende på belägenheten redan talat om några rum, hvilka man kallar sjukrum, emedan de fyllas med sådane kroppsligen sjuke, som måste intaga sängen. Ni finner här lungsotspatienter, skörbjuggssjuke, med fallandesot, vattusot, lamhet, o. s. v., behäftade. Men hvarför i Herrans namn lägger ni flere sådane sjuke tillsammans i ett så lågt, mörkt och fuktigt rum; frisk luft vore väl det som mest af allt skulle vederqvicka och förbättra, om ej bota just sådane sjuke, frågar ni ovilkorligen vid ert första besök? Beklagligen har ni rätt i er förebrående fråga. Men säg mig, hvar vill man väl placera dem, som lemna hopp om förbättring, de botlige, om icke i de bättre rummen? Att sätta dem i dessa sämre vore säkert att göra dem lika obotlige, som desse redan äro. Vi äro derföre nödtvungne, våra känslor må uppresa sig deremot så mycket de behaga, att i de sämre rummen inlägga dem, som redan äro hopplöse, änskönt vi väl veta, att deras elände deraf skall förökas, intilldess en välkommen död derpå gör ett önskligt slut. Då vi ej kunna hjälpa alla måste vi företrädesvis uppoffra dem, för hvilka ingen räddning synes möjlig. Det är en hård och smärtsam pligt, men det är en nödvändighet. Vi kunna ej fördubbla eller omskapa lokalen; de, hvilka möjligen skulle kunna det, synas hittills hafva tillstoppat sina öron för de olyckliges klagan, så ofta vi än framburit den. Få se huru de nu göra.

6. *Sjukets inträde på och afgång ifrån
Dårhuset.*

En vansinnig får å Danviks Dårhus intagas till följe af ett Läkarebetyg, som bestyrker sjukdomstillståndet, åtföljdt, i Stockholm af Öfver-Ståthållare-Embetetets remiss, i länet af en remiss från Landshöfdinge-Embetet. Dessa båda handlingar, hvardera ofkast endast bestående af 4 rader, äro de dokumenter som åtfölja den sjuke till Hospitalet.

Vill Läkaren, såsom sig bör, grunda sin behandling på kändedom om sjukdomens orsaker, den sjukets föregående lefnadssätt, öden och genomgångna sjukdomar, så möter den nedslående, förlamande omständigheten, att icke ett ord till upplysning häröfver medföljer den sjuke vid intagningen, och att anhörige, målsmän och bekanta, så löga fråga efter dem de aflemnat på Dårhuset, att Läkaren blott sällan genom samtal med dem kan förskaffa sig en sådan upplysning. Man torde ha svårt att tro mig, om jag försäkrar, att likgilltigheten visat sig vara regel, och ömheten undantag, och att den förre kunnat gå så långt, att sjuke finnas på Danviks Dårhus, hvilkas nära anförvanter i staden, under 10—20 års tid, aldrig aktat mödan värdt att tala med Läkaren om sina sjuke släktningars ställning och angelägenheter. Dårhuset får ej sällan, dels till följe af Läkares slapphet, dels för brister uti författningarne, emottaga alldeles obehörige personer, än sådane som yra af bränvin eller feber, än oskadliga, endast af ålderdom sinnessvage, hvilka fattighusen med begärlighet afskudda sig, så snart det lyckats aflocka Doctorn ett betyg; än åter sådane, som äro födde fånige, aldrig varit och aldrig kunna blifva kloke, och för hvilka s. k. profkur aldrig borde kunna

af en vettig Läkare ifrågasättas. Men författningen vill så hafva det. En gång inkomna på Dårhuset måste de någon tid der qvarhållas, och öka blott sålunda trängseln och öfriga olägenheter, utan att något möjligen kan uträttas för deras förbättring.

Utskrifningen besörjes af Öfver-läkaren, när den sjuke blifvit åter frisk, eller när anhörig eller målsman återrequirerar den. Någon lag, som anbefaller att en sinnessjuk skall vårdas, och huru den bör vårdas, sakne vi, hvadan anhörige kunna skaffa sina sjuke vård, eller lemna dem åt sitt öde, lemna dem på Dårhuset, eller, när de behaga, taga dem derifrån, utan att någon frågar derefter. Men äfven i bästa fall, när patienten blifvit återställd, är dess utskrifning för Läkaren ofta en högst betänklig och kinkig sak, nemligen i de fall, då den återställde icke eger medel att lefva af, och inga anhörige att anlita om hjälp. Läkaren vill, t. ex. för att förebygga recidiv, så snart som möjligt utskrifva en tillfrisknad, men ännu både till kropp och själ försvagad patient. Men medel saknas att understödja den olycklige, och Läkaren måste anse sig handla barmhertigast emot patienten, under det han handlar orätt emot hospitalet, om han behåller honom qvar, tills han möjligen blifver i stånd att reda sig sjelf. Vi hafva nemligen intet patronage af välgörande damer (såsom i Nassau och Paris m. fl. ställen), hvilka åtaga sig de arme convalescenterna då de först utgå från hospitalet, och bispringa dem så länge tills de kunna väl hjälpa sig sjelfve. Hvad blifver väl här en sådan stackars människas öde? Ingen tager sig af henne, ingen tänker på att afhjelpa hennes behof, svårt får hon att skaffa sig tjenst, kanske är hon ock för svag att kunna bi-behålla någon sådan; kanske ock pekar man finger åt

»galningen», åt »dårhushjonet», hvarthelst hon vänder sig!

7. *Tvångs- och bestraffningsmedel.*

I en enda punkt måste vi uppträda för att berömma ställningen och behandlingen vid Dårhuset, och besynnerligt nog är det just i det hänseende som man någon gång offentligen framkastat bittra insinuationer emot vår stackars inrättning. Man har talat om våldsam medfart af de sjuke, ja, vissa tidningar, mera kände för sina öfverdrifter än sin sanningskärlek, hafva, före ransakning och dom, utan betänkande för allmänheten uppdukat, att man slagit ihjäl patienter på Dårhuset. Emedlertid är sanna förhållandet det, att under de 20 sednaste åren intet annat tvångsmedel derstädes blifvit användt än den s. k. *Tvångströjan*, det mildaste och förnuftigaste af alla man hittills uppfunnit, och att äfven dess användning varit så sparsam, att veckor och månader kunnat förflyta, utan att den någon gång varit i bruk, och lägger man dertill arrest i ett mer eller mindre mörkt rum, så äro alla här begagnade bestraffningsmedel tillika uppräknade. Med den kännedom författaren eger om andra dylika anstalter, vågar han påstå, att intet hospital i detta hänseende står högre än Danviken, om man ej så vill anse några Engelska, som säga sig hafva afskaffat alla tvångsmedel, under det de i sjelfva verket blott utbytt alla mekaniska dylika, äfven de här nyss nämnda, emot handgriplig tillrättavisning eller handläggning af betjeningen; en method, hvilken jag, och de fleste psychiske Läkare med mig, anse mer vådlig och långt mindre mild och mindre lugnande. Så tillvida har man dock haft rätt, att olyckor någon gång inträffat vid hejdandet af raseriutbrott,

och jemväl att betjeningen någon gång förfarit groft, hårdt, kanske våldsamt. Men att våldsamma uppträden måste inträffa på ett sådant ställe, bör ej förundra någon förständig menniska, och att skador jemväl, vid sådana tillfällen, kunna uppkomma utan allt argt uppsåt, alldenstund betjeningen ofta plötsligt och lifsfarligt öfverfallas, och måste söka skydda sig sjelf, är oundvikligt. Oftare äro dock de betjenande de, som få vidkännas skadan, blå ögon, utslagna tänder, o. s. v., än patienterne, och det af det enkla skälet, att de alltid varit de öfverfallna. Men man borde väl åtminstone icke fordra fullkomligare ordning och skick på Dårhuset än i det fria, af förnuftiga menniskor bestående samhället, der sådant likvisst jemförelsevis kanske oftare inträffar.

8. *Rummens vidmagthållande genom reparationer* sker alltför sällan och för mycket partielt, så att blott minsta antalet deribland på en gång presentera sig trefliga och rätt snygga.

9. *Möblerna.*

Det lilla, som förtjenar detta namn, är alltigenom jemmerligt.

10. *Beklädnaden,*

såväl linne som gång- och sängkläder, är i både knappt och i allmänhet i klent skick. Men der boningsrummen, husgerådet och beklädnaden ej väl underhålles, der är ock omöjligt att strängt vidmagthålla renlighet och snygghet, ett af de mest betecknande kännemärken på en god välgörenhetsanstalt.

11. *Matordningen,*

ehuru nog enformig, är i allmänhet temmeligen god och tillräcklig för den fattigaste klassen, som icke va-

rit van vid bättre, motsvarar dock icke de bättre lottade klassernas vanor och behof; och någon särskild matordning för sjuke, s. k. sjukkost, finnes icke här anordnad *). Bordservicen är nära nog bragt till

*) Spisordning för underhållstagare med fattigbrödskost å Danviks Hospital, fastställd 1850.

1) *Frukost.* Hvarje dag i veckan lika: ett lod smör till brödet.

2) *Middag.* Söndag, Tisdag och Fredag lika: färskt kött, 17 lod, hvaraf kokas $2\frac{1}{4}$ kvarter soppa med tillägg af 4 lod kålrötter, så länge sådana finnas att tillgå, ett lod korn-gryn samt ett lod hvetemjöl. Måndag och Thorsdag lika: salt kött, 16 lod, ärter $1\frac{1}{2}$ jumfru samt ett lod hvetemjöl. Onsdagen: sill, 6 lod, derlill $1\frac{1}{2}$ jumfru gröna ärter med ett quart lod smör, hafresoppa utaf 3 lod hafregryn, ett halft lod smör och ett lod hvetemjöl. Lördagen lika med Onsdagen; men i stället för sill utdelas strömming 6 lod.

3) *Afton.* Söndag, Tisdag, Onsdag och Fredag lika: $2\frac{1}{4}$ kvarter gröt utaf 10 lod korn-gryn och ett lod smör. Måndag, Thorsdag och Lördag lika: $2\frac{1}{4}$ kvarter gröt utaf 9 lod rågmjöl och ett lod smör.

4) För hvarje dag bestås $1\frac{1}{4}$ mark mjukt osyradt kakbröd af sammanmalet rågmjöl; till gröt och öfrige maten bestås $7\frac{1}{2}$ lod salt i veckan; svagdricka bestås en tredjedels känna om dagen; till hvarje kokning af köttsopporna tillägges grönsaker, bestående af silleri, lök och persiljeblader efter behof.

Spisordning för Fribröderne å Danviks Dårhus, fastställd 1834.

1) *Frukost.* Hvarje dag i veckan lika: 2 lod smör till brödet.

2) *Middag.* Söndag: Salt kött, 16 lod, med senap efter behof; färskt kött, ett skålp., samt kål eller soppa, som afredes med $2\frac{1}{2}$ lod helgryn, 2 lod hvetemjöl, 12 lod potatis, 12 lod kålrötter eller 6 lod morötter. Måndag: Uppvärmad soppa eller kål, 15 lod salta gäddor eller sik, ett skålp. kålrötter stufvade med $\frac{1}{2}$ lod hvetemjöl och $\frac{1}{2}$ lod smör. Tisdag: Färskt kött, ett skålp., med $1\frac{1}{2}$ lod pepparrot, köttsoppa

största möjliga enkelhet. En förtennt kopparskål, en dito tallrick och en trädsked; se der allt! Duktyg, knifvar och gafflar komma här, såsom möjligen medförande våda, icke i fråga, utom för några få, de s. k. fribröderne. Och likväl skulle man kunna våga påstå, att ett snyggt bord och ett snyggt sätt att föra maten till munnen icke blott bidrager till god ordning och trefnad, men ock kan i sin mån hos den vansinnige gifva en liten höjning åt känslan af människovärde.

afredd med 2 lod korngryn, 2 lod hvetemjöl, 12 lod potatis, 12 lod kålrötter eller 6 lod morötter. Onsdag: Slarfsylta för 2 skilling banko på person, ett skålp. kålrötter, dertill $\frac{1}{4}$ lod smör, $\frac{1}{2}$ lod hvetemjöl, samt uppvärmd soppa. Thursdag: Färskt kött, ett skålp., med $1\frac{1}{2}$ lod pepparrot; ett lod hvetemjöl, 3 jumfrur ärter. Fredag: Uppvärmade ärter, 6 lod sill, ett skålp. potatis, stufvade med $\frac{1}{2}$ lod smör och $\frac{1}{2}$ lod hvetemjöl. Lördag: Hafresoppa af 2 lod hafregryn, en jumfru mjölk, $\frac{1}{4}$ lod smör, ett lod hvetemjöl och ett lod russin; strömming, 16 lod; ett skålp. kålrötter, stufvade med ett halft lod smör och ett halft lod hvetemjöl.

3) Afton. Söndag: Slätvälling af ett kvarter mjölk, 3 lod hvetemjöl, samt ett lod smör till brödet. Måndag: Gröt af 8 lod korngryn, 3 jumfrur mjölk och ett lod smör. Tisdag: Paltpudding af $1\frac{1}{2}$ jumfru blod, 12 lod rågmjöl, $\frac{1}{2}$ lod njurtalg och ett lod smör samt ölost af $\frac{1}{2}$ kvarter söt mjölk och $\frac{1}{2}$ kvarter dricka. Onsdag: Gröt af 8 lod korngryn, 3 jumfrur mjölk, 3 lod sill. Thursdag: Paltpudding; lika med tisdags afton. Fredag: Helgrynsvälling af ett kvarter mjölk, $2\frac{1}{2}$ lod helgryn, 2 lod hvetemjöl; ett lod smör till brödet. Lördag: Korngrynsgröt; lika med onsdags afton.

4) För hvarje dag bestås $1\frac{1}{2}$ skålp. mjukt osyradt kakbröd af sammanmalet rågmjöl. Salt bestås till maten 7 lod i veckan. Svagdricka bestås $\frac{1}{3}$ kanna om dagen. Till hvarje kokning af köttsopporne tillägges grönsaker samt morötter, palsternackor och lök. — Under sommarmånaderna förändras kosten på det sätt, att i stället för slarfsylta om onsdagen bestås salt kött, $\frac{1}{2}$ skålp., samt 12 lod potatis.

12. *Lyshållningen*

under den mörkare årstiden är alltför inskränkt. Endast i förstugor, corridorer och salarna brinna lampor; rummen äro icke upplyste. 12—14 timmars natt utom, och ständigt dunkel inom; sådant kan förkrossa en svag människovarelse. Våre sjuke äro således af nödvändigheten anvisade åt sängen och ligga derföre äfven mer än skäligt och nyttigt är. Åtminstone anser jag detta förhållande vara en af de hufvudsakligaste orsakerna dertill, att så ovanligt många på vårt hospital alltid finnas liggande, d. v. s., att de i hög grad och i förtid förfaas och blifva till allting oduglige, samt slutligen contracte, lame och obotlige.

13. *Fördomar.*

Slutligen vill jag här fästa uppmärksamheten på ett stort ondt, hvilket icke så mycket kommer Dårhuset, som icke fast mer allmänheten till last, men icke dess mindre som en förbannelse hvilar öfver de olycklige vansinnige.

Näst vansinnet sjelf, är de sinnessjukes tyngsta börda, de fördomar allmänheten djupt hyser och städse röjer i afseende på dem. Man kunde derom skriva en hel bok; jag vill blott framhålla ett par fragmenter. Än betraktar man dem med fasa och afsky, under det man likväl skänker andra, äfven af de vämjeligaste åkommor sjuke, sitt odelade deltagande och all möjlig hjälp; än såsom ämnen för löje och begabberi, under det man är färdig förklara den, som gäckade en halt eller en blind, för en låg niding; än såsom farlige brottslingar, hvilka man synes tro icke kunna nog strängt bevakas, då man, om en däre lyckats smyga sig bort från Dårhuset, lamenterar såsom om den största missdådare rymt från en fästning eller fängelse,

ehuru det blott är en yrande sjuk, som man bör tillvarataga, skydda och vårda; äro åter, och detta är den allmännaste af alla dumma och olycksbringande fördomar angående sinnessjuka, att *de äro uti allt galne*, all mensklighet beröfvade, ohjemplige och af allt medlidande oförtjente olycksoffer; hvarföre man ock lemnar dem hjertlöst åt sitt grymma öde, under det man bygger sköna boningar åt brottslingen, tager noga vård om veneriske och skabbige, och söker förhjelpa sjelfva fyllhunden på fötter igen.

Och likväl vill det synas, som skulle en ädel moral fordra, att egna den oförskyllda olyckan i första rummet, och framför den uppsåtliga bofven eller den sjelfförvållade förnedringen, sitt deltagande och sin hjelp.

Till följe af denna Därhusets beklagansvärda ställning har jag, under hela min tjenstgöringstid derstädes, begagnat alla tjenliga tillfällen att i skrift fästa allmänna uppmärksamheten derpå, för att föranleda något bättre. Öfverståthållare-Embetet har på Konungens befallning väckt åtskilliga vackra förslag, hvarigenom angelägenheten kunnat nöjaktigt ordnas. Rikets Ständer hafva ock erkänt behofvet af något bättre och till och med förordat en reform. Allmänheten har ock länge väntat och önskat en sådan. Danviks Hospitals Direktion deremot, inskränkande sig till några partiela förbättringar vid Därhuset, såsom uppförandet af ett täckt galleri med utsigt åt sjön, tjenstepersonalens förökande, kostens upphjelpande, o. s. v., har allt hittills afböjt hvarje bemödande i den vägen, och sedan 1850 i sitt utlåtande afstyrkt det af Öfverståthållaren ingifna sköna förslaget om en ny anläggning vid Lilla Skuggan. För denna angelägenhet hafva emedlertid nu lyckliga förändringar inträffat inom Direktionen och gjort andra åsichter der gällande, så

att *nuvarande* Direktions ledamöter, lika öfvertygade om nödvändigheten af en ny kuranstalt för hufvudstaden, som om omöjligheten att vid Danviken åstadkomma en hjälpligt god dylik, öppet, om ännu blott i enskilda kretsar, uttalat ett varmt intresse för saken, med önskan att lämplig lokal måtte finnas, statsanslag kunna beredas, och det nyttiga och välsignelserika företaget sålunda snart kunna komma i gång.

III.

*Hvad har blifvit tillgjordt för åvågabringande
af ett nytt Hospital för Hufvudstadens
Sinnessjuke?*

Von oben herab kann nicht Alles geschehen; denn Alles, was oben ist, muss selbst erst von den untern Massen getragen werden. In den tiefen Schichten muss die Theilnahme lebendig erwachen, und die Irrenärzte müssen ihr aus ihren Erfahrungen die Mittel an die Hand geben, durch eigene Anschauung sich wach zu erhalten.

Lachr. üb. Irrsein.

Då man i allmänhet synes vara i okunnighet om de åtgärder, hvilka de sednare åren för sådant ändamål blifvit vidtagne, och till följe häraf beskyllningar, att *intet göres* för de sinnessjukes sak, vanligen framkastas, så ofta detta ämne lyckas komma till tals, har förf. ansett nödigt att meddela några historiska underrättelser äfven i detta hänseende, dels på det allmänheten måtte lära känna dessa förslager, från hvilka de utgått, samt huru de blifvit af samtliga vederbörande behandlade, dels ock för att derigenom än ytterligare motivera behovet af kraftfullare åtgärder och visa nödvändigheten för kommunen att icke ensamt förlita sig på att Regeringen skall erbjuda hjälpen, såsom Stockholms stad hittills gjort, utan att, såvidt mig är bekant, sjelf hafva dertill lemnat något anmärkningsvärdt bidrag, men ock sjelf blifva verksam, samt

åtaga sig oundvikliga uppoffringar för denna sin egen angelägenhet. Af hvad som hittills skett vill det nemligen synas omisskänneligt, att Regeringen, upplyst om sanna förhållandet, väl längesedan insett och erkänt det närvarande Hospitalets ohjelpighet och behofvet för hufvudstaden af ett nytt, både genom lokaliteter och organisation mera ändamålsenligt Hospital, men att högstdensamme gång efter annan ryggat tillbaka för de betydande dermed förenade omkostnader, och endast därför afhållit sig ifrån att, i enlighet med Öfver-Ståthållarens underdåniga förslag, till Rikets Ständer framställa proposition om anordnande af dertill erforderliga medel. Hvarföre Stockholms stad, om dess sinnessjukes bättre vård verkligt ligger den så mycket om hjertat, som den bör, och som jemväl Öfver-Ståthållarens tid efter annan till Kongl. Maj:t afgifne förslager för detta ändamål tyckes bevisa, och om den billigtvis vill påräkna bidrag af allmänna medel för byggnaders uppförande, synes böra vara allvarligt betänkt på att med egna tillgångar åtminstone anskaffa en tillräckligt rymlig och i allö lämplig byggnadstomt, samt något årligt bidrag till underhållskostnadernas bestridande*).

1. *Utdrag af Kongl. Brefvet den 3 Maj 1845,*
(jemte upplysande anmärkningar**).

»Sedan Wi, af förekommen anledning och då det vore af vigt att tjenlig vård för sinnessvage måtte, oberoende af enskilda anstalter, finnas att tillgå på de orter, hvarest den serdeles behöfdes^{a)}, under den

^{a)} En stad, der hvarenda person årligen skattar åt Venus vulgaris, för icke förgäta ett rättmätigt offer åt Galenskapen.

^{**)} För att ej afbryta läsningen af detta Kongl. bref, införas anmärkningarna först efter dess slut.

2 Nov. 1833 anbefallt Wårt Seraphimer-Ordens-Gillet att, efter vederbörandes hörande, afgifva underd. utlåtande, huruvida några hinder mötte att för framtiden återställa Danviks Hospital under den gemensamma öfverstyrelsen (K. Seraph.-Ord.-Gillet), så har Ordens-Gillet, jemte öfverlemnande af 2:ne från Eder (Öfver-Ståthållaren) och Direktionen öfver nämnde Hospital infordrade yttranden i ämnet af d. 19 Juli 1834 och d. 28 Febr. 1837, under d. 9 Sept. sistnämnde år till Oss inkommit med en fullständig berättelse om Danviks Hospitals foundation, omfattning och föremål samt styrelse under olika tider, hvaraf inhämtas» — — — — —

(med afseende på Hospitalets bestämmelse) »att det, sedan efter åren 1740 och 1750 serskilta fattighus, ordentligt lazarett, m. fl. barmhertighets-inrättningar blifvit grundlagde, kunnat alltmera närma sig den genom Kongl. förordningarne af åren 1763, 1773 och 1791 för Hospitalen i riket utstakade bestämmelse, att intaga och underhålla dels vansinnige, dels — — — ; att, på grund af hvad sålunda blifvit anfördt, Seraph.-Ord.-Gillet ansett ådagalagdt vara, det Danviks Hospital är en Statens egendom och inrättning — — — — —

samt att, då öfverinseendet öfver öfrige Hospitalen är Gillet anförtrodt och de i sednare tider upptäckte och vidtagne anstalter till svagsintes rätta behandling säkrast kunde tillämpas under öfverinseende af Ordens-Gillet, som dem vid Central-Hospitalen redan infört och af redån vunnen erfarenhet kunde bedöma deras bästa användande), Gillet icke funne något skäl, hvarföre Därhuset vid Danviken borde från Gillets öfverstyrelse undandragas — — — hemställande Gillet slutligen att en Committé måtte nedsättas till

undersöknings anställande (om Danviks-Dårhusets lämplighet för sitt ändamål). —

Efter det Wi under d. 16 Febr. 1838 utfärdat nåd. förordnanden för — — — Comiterade; hafva bemålte Comiterade under d. 19 Juni 1839 i underd. förmält, hurusom Danviks Dårhus i sitt dåvarande skick ej uppfyllde ändamålet af en kuranstalt för sinnessjuka, och att deråt i samma lokal ej kunde gifvas den förbättring och utvidgning, som dertill skulle erfordras; men att, såsom en vård- eller försörjningsanstalt för obotlige, det kunde bibehållas och motsvara sin bestämmelse, hvadan Comiterade i und. hemställde, antingen, derest Danviken fortfarande förblefve ett Depositions-hospital för obotlige, att i dess grannskap eller å någon af hufvudstadens malmar finge, till anläggande af ett Kur-hospital, inköpas någon annan lämplig egendom, eller ock, i händelse hufvudstaden skulle behöfva lokal för något annat välgörande ändamål, att dårhusbyggnaden vid Danviken kunde blifva dertill använd, samt hela vårdanstalten för sinnessjuka förflyttad å annan tjenlig lokal; och vidkommande frågan om de tillgångar, hvilka för en sådan fullständig kuranstalt kunde blifva att af Hospitalets inkomster påräkna, ansågo Comiterade — — att, då dispositionsrätten öfver den samlade kapitalfonden, hvilken år 1836 utgjorde 92,000 R:dr, tillhör Oss, lika obegränsadt, som öfver Hospitalets öfriga inkomster, samt dessa till minsta delen användas för Hospitalets egentliga ändamål, eller vansinniges vård och underhåll, berörde fond kunde vara att påräkna för ifrågavarande kuranstalt. —

Efter erhållen del af Comiterades nyssberörde und. utlåtande hafven J och Danviks Hospitals Direktion under d. 23 Oct. 1840 väl medgifvit, att i följd

af lokala förhållanden, en fullständig kuranstalt icke kan derstädes tillvägbringas, och att Därhuset ännu lider af flere ofullkomligheter, men att det oakadt årliga antalet af der botade personer icke understege ^c) det å öfriga inom riket efter ny byggnadsplan anlagda dylika inrättningar ^d); hvarjemte J och Direktionen förmält, att, om annan lokal än Danviken skulle — utfinnas för en — ny kuranstalt, dertill kunde anslås så stor del af Danviks Hospitals tillgångar eller årliga inkomster, som motsvarar underhållet och förvaltningen af det nuvarande Därhuset, — — —.

Jemte öfverlemnande af ej mindre nyss omförmälte und. utlåtande, än ock Stockholms Borgerskaps Äldstes äfvensom Magistratens i ämnet infordrade yttranden, hafven J, under d. 26 Juni 1841, hufvudsakligen åberopat Edert och Direktionens utlåtande — med und. anhållan, att, ehvad reglering med ifrågavarande inrättning Oss måtte täckas i nåder anbefalla, rättigheten för hufvudstadens fattigvård att — till Hospitalets vård öfverlemna sådane personer inom hufvudstaden, som, genom iråkad vansinnighet, äro för samhället vådliga, äfvensom vansöre, skröplige och obotligt sjuke, måtte fortfarande blifva bibehållen; hvarefter Wårt Seraph.-Ord.-Gille under d. 15 Oct. 1841 med ytterligare anbefallt utlåtande i ämnet inkommit och deri hufvudsakligen anført: att, då — ådagalagdt vore &c. — Ord.-Gillet ansåge sig böra hemställa, att, vid sig yppande tillfälle, någon tjenlig egendom måtte för ändamålet inköpas; att, beträffande frågan, huruvida kostnaden härtill kan och bör af Hospitalets fond och inkomster bestridas, hvarvid J och Direktionen förmält, hurusom de till Danviks Hospital gjorda Kongl. Donationer icke skola haft till föremål inrättandet af ett Därhus ^e), som ock ehuru Hospitalen i all-

mänhet, och deribland Danviken, vid deras första stiftelse icke varit bestämda hufvudsakligast för att der intaga vansinnige, utan utgjort allmänna fattigvårdsanstalter, hade likväl, sedan antalet af dem, för hvilka dessa sålunda fått anlitas, årligen tilltagit och omsider blifvit så betydligt, att alla ej kunnat der inrymmas eller derifrån understödjas, Hospitalens egentliga föremål sedermera blifvit genom flere författningar närmare bestämdt, hvaribland den för Seraph.-Ordens-Gillet d. 28 April 1791, då Danviks Hospital ännu stod under dess förvaltning, i nåder utfärdade Instruction uti 6 § stadgar, att i Hospitalen skola förnämligast intagas dårar och svagsinte, dernäst med obotliga sjukdomar behäftade etc. — — samt att, detta oaktadt, tre sjerdedelar af Danviks Hospitals betydliga inkomster, utgörande minst 40,000 R:dr Banco årligen, blifvit använda till andra ändamål.

Detta allt — hafve Wi uti nådigt öfvervågande tagit — — — och hafve Wi på grund häraf för godt funnit i nåder besluta och förordna:

1:o Att de obotligt sinnessjuka skola fortfarande vid Danviks Hospital vårdas, på sätt såväl Seraph.-Ord.-Gillet som J (Öfv.-Ståth.) och Direktionen underd. föreslagit ¹⁾;

2:o att sinnessjuka, hvilka till intagning anmälas, likaledes skola vid Danviken undergå den i författningarne föreskrifna profkur;

3:o att, ehuru Wi för det närvarande icke vela anbefalla inköp af annan lokal och anläggande af en fullständig inrättning till kurativ behandling af förbätterlige sinnessjuka, Wi likväl, enär en sådan Inrättning är för hufvudstaden önskvärd och behöflig ²⁾, härmed vele i nåder anbefalla Eder, Wår t. f. Öfver-Ståthållare att, vid sig yppande tillfälle att inköpa

en dertill tjenlig lokal med nödige hus och byggnader, derom samt om köpevillkoren till Oss inkomma med underd. anmälan, jemte noggrann uppgift på Hospitalsfondens tillgångar och inkomster samt de medel, som för den nya inrättningen kunna afsättas;

4:o att intilldess denna nya inrättning kan bringas i stånd, de förbätterliga sinnessjuka skola, i den mån utrymmet vid redan befintliga eller blifvande Kurativ-hospitaler sådant medgifva, dit öfverlemnas, uppå anmälan hos Seraph.-Ord.-Gillet och med dess begifvande samt efter dess förordnande; börande kostnaden för sådane sjuka af Danviks Hospitals tillgångar ersättas;

5:o att styrelsen vid Danviks Hospital och förvaltningen af dess fonder tillsvidare förblifver under Eder och den Direktion, som nu finnes eller framdeles varder af Oss i nåder förordnad; samt

6:o att, då J och Hospitals-Direktionen förvalten högst betydlig, det allmänna tillhörig egendom, Wi funnit nödigt att behörige instruktioner utfärdas såväl för Direktionens förvaltning, som för underlydande tjänstemän och deribland jemväl för Hospitals-Läkaren —»

2. Anmärkningar med anledning af ofvanstående Kongl. Bref.

a) Om vård för vansinnige någorstädes *serdeles* behöfves, så är det väl i hufvudstaden, som öfversvämmas af usla varelser och dårhuskandidater från alla landsändar, och der 60—80 personer årligen insjukna i vansinne.

b) Att det varit ett antagligt skäl för Kongl. Seraph.-Ord.-Gillet att göra anspråk på öfverstyrelsen vid Danviks Hospital, att Därhuset för omkring 50 år sedan verkligen stod under samma styrelse, må så

vara; men att Gillet vill låta påskina att de hospitaler, som stå under dess styrelse, ega några andra eller synnerligen bättre anstalter för svagsintas behandling än som finnas vid Danviks Dårhus, och att »de tillegnat sig sednare tidens upptäckter», bevisar att K. Gillet icke känner sanna förhållandet, hvarken hvad Danviks Dårhus beträffar, eller hvad angår nyare utländska kuranstalters anordning och organisation. Det vore lika lätt att bevisa, att vid Danviks Dårhus finnes och begagnas alla de medel till förbättring för vansinnige, som stå Central-hospitalen till buds, förutom några, beroende af lokala hinder, sådana som vid de fleste af våra öfrige hospitaler jemväl finnas, om de än vid tvenne af Central-hospitalen icke äro så graverande som vid Danviks Dårhus, som att våra Hospitaler samteligen i allt stå långt efter nyare utländska dylika anstalter. Men vi böra ej här upptaga rum med polemik.

c) Borde heta: vida öfverstiger; ty af General-Direktör Ekströmers underd. Berättelse om Länslazaretterne och Hospitalerne i riket (1838—1842), hvilken berättelse jag lagt till grund för uträknandet af de procentiske förhållandena, inhämtar man följande officiella uppgifter, hvartill jag fogat, rörande Danviks Hospital, en rad, hämtad ur en af mig år 1846 publicerad Rapport.

(Tab. 4.) *Sammandrag af Års-rapporterne från Hospitalerne i riket 1858—1842.*

Hospitaler.	Summa vårdade.	Antal tillfrisknade.	Procent tillfrisknade.	Procent obotade.	Procent döde.
Upsala	224	18	8,1	70,2	21,7
Gefle	47	4	8,5	70,3	21,2
Nyköping	81	9	11,1	65,4	23,5
Wadstena	490	69	14	61,8	24,2
Wexiö	164	29	17,6	59,9	22,5
Wisby	15	—	—	—	33,3
Malmö	377	73	19,3	59,5	21,2
Götheborg	143	20	13,9	68,7	17,4
Hernösand	45	3	6,6	55,7	37,7
Summa	1583	225	14,2	63,7	22,1
Danviken	458	111	24,2	56,9	18,9

(Tab. 2.) *Sammandrag af Rapporterne om de å Hospitaler och Länslazaretter under s. k. Profkurer vårdade, 1858—1842.*

	Summa vårdade.	Antal tillfrisknade.	Procent tillfrisknade.	Procent obotade.	Procent döde.
Å samtliga dessa sjukhus	1592	610	38,9	56,2	4,9

Af Tab. 4 synes:

Att Danviks Dårhus lemnat en betydligt högre procent tillfrisknade, än något annat hospital i riket. Sålunda är procenten vid Danviken nära en tredjedel högre än den vid Malmö hospital, hvilket likasom Danviken äfven upptager profkurs-patienter, änskönt till ett mångfaldigt större antal, och hvilket näst till Danviken för ifrågavarande åren uppvisar den högsta procent tillfrisknade. Till antalet vid Hernösands hospital tillfrisknade förhåller sig Danvikens = 4 : 1, d. s. procenten tillfrisknade vid Danviken var 4 gånger så hög som den vid Hernösand; och ändteligen, för att icke trötta med flere jemnförelser, till procenten tillfrisknade vid rikets samtliga Hospitaler förhåller sig Danvikens procent friske, enligt föregående tabell, = 12 : 7, eller är ej långt ifrån dubbelt så hög. Och likväl inbegripes då, bland de 1583 å dessa Hospitaler vårdade, med 225 botade, ej mindre än 555 profkurs-patienter, hvaraf 177 blifvit återställda. Om derföre desse sistnämnde, såsom upptagne i Tab. N:o 2, bland de öfrige profkurs-patienterne, skulle dragas ifrån

4583	vårdade	och	225	friske
555	»	»	177	»

återstode 1028 vårdade och 48 friske för Hospitalerne, hvilket visar $4\frac{1}{2}$ procent tillfrisknade eller blott $\frac{1}{6}$ af antalet af vid Danviks Dårhus botade. Häraf drager jag ingalunda den slutsats, att Danviks Dårhus till sina lokala förhållanden är bättre än alla andra Hospitaler i riket, att Malmö är bättre än Wadstena eller Upsala, o. s. v.; ty en mängd andra omständigheter, såsom att de sjuke tidigt blifva intagne till vård, att de omsorgsfullt behandlas m. m., inverka, jemte hospitalets beskaffenhet, att bestämma de resultat, hvilka vid en årsberättelse läggas i da-

gen. Men ett obestriddigt faktum är det icke dess mindre, att Danviks Dårhus, oaktadt alla sina lokala brister, gifvit öfvervägande goda resultat, och högst sannolikt är det derjemte, att detsamma, äfven om dess närvarande skick kommer att förblifva, skall fortfarande komma att stå främst, så länge den absurda profkuren bibehålles. Häraf hoppas jag också skall vara tillräckligen inlysande, att man, angående Danviks Dårhus, hyst helt och hållet falska föreställningar, äfvensom att orsaken, hvarföre jag med flere andra påyrkat ett nytt Hospital för hufvudstaden, icke är den, att vi ansett Danviks Dårhus sämre organiseradt, tillsett och förvaltadt, eller derföre att det lemnat klenare resultat, än våra öfriga hospitaler; men dels, emedan utrymmet är och blifver mer och mer otillräckligt, dels emedan de ofördelaktiga lokala förhållandena förhindra ännu lyckligare resultat, d. v. s. ännu flere olyckliges tillfriskning.

Af Tab. 2 faller lätt i ögonen:

Att det är bland de s. k. profkurs-patienterna som man finner det ojämförligt största antalet tillfrisknade, hvilket ock är naturligt, emedan desse äro de, hvilka nyligen insjuknat, och, jemfördt med näst föregående anmärkning, att, om man, trogen profkurs-principen, consequent vägrat att å Hospitalerne (kuranstalterna) intaga någon profkurs-patient, de icke skola kunnat uppvisa mer än $4\frac{1}{2}$ procent återställde, under det att Lazaretterna, der den s. k. profkuren genomgås, och hvilka icke betraktas som kuranstalter, framlagt $41\frac{1}{4}$ proc. botade. Men som nu några Hospitaler jemväl från nästgränsande orter intagit profkurspatienter till ett antal af icke mindre än 555, hvaraf 177 blifvit återställde, så har de tillfrisknades antal genom denna omständighet höjt sig vid

Hospitalerna till $14\frac{1}{4}$ proc. Häraf är således på ett obestridligt sätt bevisadt, att Lazaretterne äro våra verkliga kuranstalter, och Hospitalerne hufvudsakligen förvaringsanstalter för obotade, och måste så förblifva till dess den s. k. profkuren upphäfves, d. v. s. till dess förordnad varder, att de nyss insjuknade så snart som möjligt måtte blifva å Hospitalen intagna.

Då man derjemte vet, att Läns-lazaretterne alldeles icke äro eller kunna blifva väl organiserade för vansinniges skötsel, och att de sjuke derstädes följaktligen äro nästan lemnade åt sitt öde, utan tjenlig vård, om ej illa behandlade; och att deremot vården vid Central-hospitalerna kan och bör vara, samt verkliga också är långt bättre, så är äfven påtagligt, att under närvarande förhållanden mången sinnessjuk, af brist på tjenlig vård i början af dess sjukdom, måste blifva obotlig, och att lyckligare resultater skulle vinnas om Hospitalerne genast i första hand öppnade sina portar för de nyss insjuknade.

Behofvet af en komplett reform af denna angelägenhet ligger här således för öppen dag. — Det torde vara af allmänt intresse att här anmärka, att under nämnde fem år å samtliga Lazaretter och Hospitaler i riket, Danviks Därhus inbegripet, 3,078 sinnessjuka njutit vård, och att af dessa 769 eller nära 25 proc. tillfrisknat.

d) Hvilka äro dessa efter ny byggnadsplan anlagda inrättningar? Jag känner ingen; men möjligen är det Upsala Hospital, som man med något skäl skulle vilja hänföra under en sådan rubrik; och detta Hospital är likväl så litet planmessigt anlagdt från början, att det under loppet af några få år, som det existerat, blifvit två gånger tillbyggt, och ändock är den gamla Hospitalsbyggnaden bibehållen. Byggnadens

lämplighet är därför också ej den bästa; men det oakadt vill man ännu tillbygga, ehuru det är redan så stort, som för detsamma kan vara helsosamt och gagneligt.

e) Huru litet dåvarande Direktion ville understödja förslaget till ett nytt Hospital synes här klarligen, då Direktionen synbarligen sträfvar att visa, det Hospitalet icke borde intaga vansinnige, hvilket sätt att se Seraph.-Ord.-Gillet likväl segrande bevisat vara falskt.

f) Sålunda fortgick under 40 års tid, såsom nyss anförde Kongl. Bref historiskt ådagalägger, en skriftvexling mellan Seraph.-Ord.-Gillet, som gerna velat åtkomma Danvikens hemman och styrelsen deröfver, samt Danviks Hospitals Direktion, som heldre ville behålla styrelsen själf, under det att åtminstone Gillet talade om behofvet af ett nytt hospital, men utan att förmå genomföra något förslag. Och hvilket blef väl resultatet af denna långvariga och allvarliga strid? — Ställningen sådan den varit, befastad genom en Kongl. resolution, och endast förändrad i en väsendtlig punkt, som beklagligen alltför fullkomligt öfverensstämmer med det positift skadliga förordnandet om en så kallad profkurs undergående på ett Lazarett, der snart sagdt intet är gjort eller kan göras för vansinniges förbättring, innan de få intagas till vård å Gillets s. k. »Kur-hospitaler»; ett så grundväsendtligt fel i lagstiftningen för sinnessjuka, att man, så länge det får fortsara, öppet måste påstå, att den antagna benämningen »Kuranstalter» för våra hospitaler, blott är en påhängd mantel att skyla skröpligheten, och att vi i själfva verket icke ega, ej heller med alla önskansvärda hjälpmedel någonsin kunna få ett hospital, som förtjenar kallas kuranstalt. Det är neroligen för en

hvar solklart, att om man vill bota en sjukdom, hvilken som helst, man bör ju förr desto heldre söka bot hos Läkaren, och icke alldeles försumma eller med qvacksalfverier förhåla den dyrbaraste tiden, det för tillfriskning mest lofvande stadium af sjukdomen, dess början. Men ändock föreskrifves genom K. Seraph.-Ord.-Gilletts förordnande i första rummet en profkur på en icke-kuranstalt för de sjuke, innan de få till något (Kur)-hospital remitteras. Så också denna resolution. Efter att hafva antagit, att Danviks Dårhus endast är brukbart såsom vårdanstalt för obotlige; och, som det vill synas, att Central-hospitalerna ej blott äro bättre än Danviks Dårhus, men ock verkliga kuranstalter, anbefalles nemligen, att de, som till intagning först anmälas (d. v. s. de nyligen insjuknade, de sannolikast förbättrelige eller botlige) skola först å Danviks Dårhus intagas till undergående af profkur, för att sedan öfverlemnas till något af redan befintlige eller blifvande Kurativ-hospitaler. Klart är derföre att, om man velat att de sjuke måtte botas, och man verkligen ansett Central-hospitalerna ega företräde framför Danviks Dårhus, såsom Kurhospitaler betraktade, man begått en motsägelse, då man icke tvärtom föreskrifvit, att de nyligen insjuknade genast från början borde intagas till behandling på Kurhospitalet, och de obotade derifrån återförpassas till Hospitalet för de obotlige, Danviks Dårhus.

g) Men den Kongl. Resolutionen innebär också lyckligtvis något mera, åtminstone en förhoppning för framtiden, nemligen i dess 3:dje punkt. Der uttalas bestämdt, »att en sådan Inrättning är för hufvudstaden önskvärd och behöflig», och Öfver-Ståthållaren anbefalles, att vid sig yppande tjenligt tillfälle hos Kongl. Majt anmäla en dertill tjenlig lokal; skada

blott att samma punkt börjar med uttryckande af en bestämd vilja att för det närvarande inköp af annan lokal icke må ske.

Denna utgång af en så vidlyftig strid, som man tryggt kan kalla olycklig, bevisar blott, hvad jag redan vid ett annat tillfälle tagit mig friheten att påvisa, att den eller de, som hos Kongl. Maj:t beredt saken, saknat både riktig kännedom om Danviks Dårbus och nödig insigt i hithörande ämnen. Och sålunda stod frågan år 1843 på samma punkt som år 1833.

3. Allt sedan utfärdandet af det Kongl. Brefvet d. 3 Maj 1843, hvilket anbefaller Öfver-Ståthållaren att till Kongl. Maj:t anmäla så snart tillfälle yppades att få inköpa en till Hospital lämplig lokal, har förf:n, som till följe af sin ställning, kanske bättre än någon annan, inser och känner behovet af ett väl organiseradt Hospital för hufvudstaden, gjort till sin pligt, att icke släppa något gynnsamt tillfälle ur händerna att hos Hr Öfver-Ståthållaren agitera för saken. Men då förf:n dervid hos Hr Öfver-Ståthållaren, ehuru denne under tiden varit representerad af ej mindre än fyra serskildta personer, alltid funnit upphöjda och sant filantropiska tänkesätt, samt interesse och nit för saken, bör förf:n öppet erkänna, att hans agitationer måhända varit öfverflödiga. Förf:n beder dertfore den benägne Lasaren icke stöta sig *derpå*, eller tro att förf:n vill tillegna sig någon synnerlig andel af sör-tjensten för hvad som blifvit gjordt, dertfore att han i det följande stundom åberopar eller anförer sina memorier i ämnet. Dessa sakna nemligen den officiela natur som Hr Öfver-Ståthållarens till Kongl. Maj:t ingifna förslager; men torde, det oaktadt, icke sakna

interesse, då fråga är att belysa denna angelägenhets utvecklingshistoria.

Redan långt innan Kongl. Maj:t i denna fråga hade uttalat sin höga vilja och befallning, sökte jag hos dåvarande Öfver-Ståthållaren, Hr Baron Sprengtporten, visa angelägenheten af ett nytt Hospital för Stockholms sinnessjuke, och redan åren 1836—37 var Hr Öfver-Ståthållaren också betänkt på att utse och föreslå en lokal till en sådan anstalt. Till den ändan lät han, som jag tror, på föranledning af Med.-Rådet af Pontin, anställa undersökningar öfver möjligheten att vid *Danviks Hospital*, å ömse sidor om den der befintliga kanalen i trädgården, uppföra byggnader för ändamålet; men måste frångå detta förslag, emedan utrymmet befanns alldeles otillräckligt. Vid samma tid besökte ock Hr Öfver-Ståthållaren tillika med 2:ne af dåvarande Danviks Direktions ledamöter och mig i samma afsigt 2:ne egendomar, belägna nära Hammarby tull, nemligen den då s. k. *Schmerska*, nära Barnängen, och det s. k. *Malonska huset* vid Nytorget. Den förra befanns olämplig i anseende till dess aflägsenhet från vatten och tomtens irreguliera form, den sednare, emedan dess läge är alltför lågt, till en god del sumpigt, samt emedan det stora, gamla der befintliga stenhuset icke kunde utan allt för stora omskapningar, som kanske gjort anläggningen lika dyr som en från grunden ny, göras för ändamålet användbart. Dessa förslager kommo derföre också icke längre än till tals.

Samtidigt föreslog ock förf:n Danviks Direktion, för anläggande af en serskilt afdelning för *botlige*, lägenheten *Henriksdal*, som ligger helt nära Danviks nuvarande Dårhus (derifrån endast skiljd genom en bergsrygg), som tillhör Danviks Hospital, och erbjuder

ett ej förkastligt läge uti en mellan tvenne bergshöjder långsträckt liten dal, ehuru större utrymme visserligen alltid vore ganska önskligt. Till detta förslag ville emedlertid dåvarande Danviks Direktion icke lyssna, som det föregafs, emedan lägenheten var utarrenderad på flere år. Häraf blef således icke heller annat än tal. Men skulle man vilja adoptera Rikets Ständers sednast uttalade idé, att bibehålla det gamla Dårhuset såsom försörjningsanstalt för de obotade, och endast nybygga en serskilt kuranstalt, skulle jag anse denna plats framsför någon annan ännu böra komma i betraktande. Af hvad som redan här förekommit synes dock, att ett sådant förslag icke är det bästa, och att en lämplig, relativ förening af kur- och vårdanstalten på ett rymligare ställe och under sin egen styrelse i alla hänseenden eger företrädet.

År 1844 blef dåvarande Öfver-Ståthållaren Hr Grefve Lewenhaupt, som jag tror genom K. Seraph.-Ord.-Gillet, uppmanad, att med afseende på ifrågavarande ändamål låta taga egendomen *Blecktornet* vid Hammarbysjö i betraktande, med anledning hvaraf Hr Öfver-Ståthållaren uppdrog mig att undersöka nämnde lokal och öfver dess lämplighet afgifva mitt yttrande. Detta blef hufvudsakligen af det innehåll: att, om hela terrängen, som utgör Stora och Lilla Blecktornet, kunde åtkommas, man skulle erhålla en ej förkastlig lokal, men att den del deraf, som nu var till salu, till största delen bestående af en brant sluttande höjd med ett otillräckligt utrymme, befunnits alldeles oanvändbar för ifrågavarande ändamål.

4. År 1846, då Hr Baron Sprengtporten ånyo var Öfver-Ståthållare, hemböds åt Danviks Hospital